

**UCHWAŁA NR LX/718/2023
RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH**

z dnia 14 września 2023 r.

**w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozienice
na lata 2023 – 2026”**

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 oraz art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572) w związku z art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, 951) uchwała się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozienice na lata 2023 – 2026”, zaopiniowany pozytywnie przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy Kozienice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Kozienicach

mgr Rafał Piotr Sucherman

Załącznik do uchwały Nr LX/718/2023
Rady Miejskiej w Koźlenicach
z dnia 14 września 2023 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026

DLA GMINY KOZIENICE

Koźlenice, 2023 r.

Spis treści

1.	Wstęp.....	4
2.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	13
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4.2.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	15
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	22
5.1.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	22
5.2.	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	30
5.2.1.	Charakterystyka ogólna gminy Kozienice	30
5.2.2.	Zarys historii obszaru gminy	32
5.2.3.	Historyczne układy przestrzenne.....	35
5.2.4.	Walory naturalne.....	38
5.2.5.	Zabytki nieruchome	38
5.2.6.	Zabytki ruchome	45
5.2.7.	Zabytki archeologiczne	47
5.2.8.	Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	52
5.2.9.	Dziedzictwo niematerialne	52
5.3.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony o najwyższym znaczeniu dla gminy	53
6.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	59
7.	Stopień realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozienice na lata 2019-2022	62
8.	Założenia programowe	67
8.1.	Priorytety programu opieki	67

8.2.	<i>Kierunki działań i zadania programu opieki</i>	67
9.	<i>Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami</i>	70
10.	<i>Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami</i>	70
11.	<i>Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami</i>	71
9.1.	<i>Dotacje</i>	81
12.	<i>Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków</i>	82
13.	<i>Spis tabel</i>	82

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Burmistrz sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Miejskiej. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Kozienice jest dokumentem aktualizującym Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozienice na lata 2019-2022.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.)

Ustawa jest kluczowym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in. pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, etc.

Ustawa definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5).

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,

- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Do rejestru można wpisać także otoczenie, nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na ww. listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwarell, gwaszy i pastel, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,

10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,

12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy

Park Kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Formę ochrony stanowi także gminna ewidencja zabytków, w której powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

- inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. (art. 22. ust. 5).

Ustawa określa także obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy (art. 22. ust. 4),
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19),
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Istotne dla prowadzonych przez gminę zadań są zapisy w art. 19 ustawy:

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie.

Nowelizacja ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku wprowadziła zapis, mający na celu ochronę obiektów zabytkowych, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna: „*od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku*”. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. (Art. 10 a).

W ramach nowelizacji ustawy samorządy wszystkich szczebli otrzymały możliwość udzielania dotacji na prace przy zabytkach nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, lecz również znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. (Art. 81 ust.1).

Zgodnie z zapisami znowelizowanej ustawy wprowadzone zostały administracyjne kary pieniężne:

Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,*
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,*
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,*
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości*

- podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2021 poz. 1372)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2021 poz. 741)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2020 poz. 1333 z późn. zm.)

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

W kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno-budowlanych, dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie sposobu użytkowania obiektu. Organ wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9). Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego, budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na

budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 4). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3). Ponadto umieszczanie tablic i urządzeń reklamowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga pozwolenia na budowę (art. 29 ust. 2 pkt 6), a instalowanie krat na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga zgłoszenia (art. 30 ust. 1 pkt 3a).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2021 poz. 1973)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2021 poz. 1098 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wydaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2021 poz. 1899 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2020 poz. 194)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2020 poz. 1057 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2020 poz. 902 z późn. zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2019 poz. 1479)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164).

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 1901),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2021 poz. 81).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2023 – 2026 dla Gminy Kozienice, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 (Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.)

Główny cel główny Programu 2019–2022 brzmi:

„Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”

Cel Programu będzie realizowany przez następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.)

Znaczenie dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja kładzie nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia także problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Diagnoza w zakresie objętym programowaniem strategicznym opiera się na trzech obszarach:

- obszar 1: współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,

- obszar 3: kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 kultura wskazano m.in. na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych (tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze krajowym nie wykazuje objawów zniszczenia). Jednocześnie wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, które zarówno w Polsce, jak i na świecie, odgrywają również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu świadomości historycznej i tożsamości narodowej.

Jako cel główny SRKS wskazała wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny SRKS realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
  - Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy Instytucji publicznych z obywatelami,
  - Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:
  - Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
  - Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury,
  - Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
  - Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
  - Wzmacnianie promocji kultury polskiej za granicą.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.
  - Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
  - Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,
  - Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Kozienice wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim, jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030+ (Uchwała nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r.)

Kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w Strategii w szerszym kontekście wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego oraz poprawy jakości życia. Dbłość o zabytki ma wpłynąć na zwiększenie zainteresowania turystów. W Strategii wyznaczono obszary działań. Jeden z nich to KULTURA I DZIEDZICTWO, a jego cel rozwoju określono następująco: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa

kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.

W dokumencie wskazano kierunki działań oraz działania spójne z przedmiotowym opracowaniem.

Kierunek działań: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu

Działania:

- Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych).
- Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych.
- Ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej).
- Rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej).

Kierunek działań: Upowszechnianie kultury i twórczości

Działania:

- Rozwój zaplecza Instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów.
- Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu.
- Wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej.

Kierunek działań: Kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej

Działania:

- Wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury.
- Promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultur.

Kierunek działań: Wspieranie rozwoju sektora kreatywnego

Działania:

- Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym.

Kierunek działań: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej

Działania:

- Wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultur.

Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022– 2025 (Uchwały nr 1721/267/21 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 26 października 2021 r.)

W Programie opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025 przyjęto, że w okresie 2022–2025 będzie kontynuowana misja z lat 2018–2021, która brzmi: Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.

Wizja strategiczna Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025:

„Po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022 –2025 w województwie zauważalnie polepszyła się opieka nad zabytkami. Powstało forum gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podnoszące wiedzę i integrujące środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej. Zadbane o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie nie było wystarczająco znane ani doceniane. Przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrosła też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego coraz częściej znajdują oddanych kontynuatorów.”

W Programie wskazano trzy obszary strategiczne – trzy „obszary koncentracji działań” odpowiadające zidentyfikowanym kluczowym problemom:

- Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy – odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa. W ramach tego obszaru wyznaczono dwa cele:
  - Cel strategiczny A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.
  - Cel strategiczny A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.
- Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami. W ramach tego obszaru wyznaczono następujące cele:
  - Cel strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich.
  - Cel strategiczny B.2. Dbałość o zabytki własne województwa.
- Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami. W każdym z trzech obszarów strategicznych wyznaczono cele strategiczne, które będą realizowane poprzez przedsięwzięcia strategiczne. W ramach tego obszaru wyznaczono następujące cele strategiczne:
  - Cel strategiczny C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa.
  - Cel strategiczny C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Kozienickim na lata 2017-2020 (brak aktualizacji)

Zagadnienia związane z opieką nad zabytkami stanowią dla samorządu powiatowego istotny obszar działania ze względu na zasób obiektów zabytkowych i jego znaczenie budujące tożsamość oraz prestiż powiatu. Znalazło to odzwierciedlenie przy zdefiniowaniu programowych kierunków działania, celów strategicznych, szczegółowych i operacyjnych. W świetle celów określonych w ustawie i po przeprowadzonej analizie przyjmuje się, że cele powiatowego programu zostaną realizowane w oparciu o sformułowaną wizję.

Wizja: Zabytki i krajobraz kulturowy stanowiące o tożsamości lokalnej – ważnym elementem zrównoważonego rozwoju gospodarczego, społeczno-kulturowego i turystycznego powiatu kozienickiego

Cele strategiczne

- I. **Zwiększenie atrakcyjności turystycznej powiatu poprzez wyeksponowanie zabytków i jego walorów przestrzenno-krajobrazowych.**

Cele operacyjne

I.1. Popularyzacja i upowszechnianie wiedzy o zabytkach i ich ochronie.

Cele szczegółowe

I.1.1. Oznakowanie zabytków

Opis zadania: Działanie będzie polegać na oznakowaniu, odnowie i uzupełnieniu znaków zabytków prawnie chronionych. Opracowane zostaną także procedury wprowadzenia i opracowania jednolitego systemu tablic Informacyjnych, dotyczącego zasobów dziedzictwa kulturowego i najcenniejszych zabytków powiatu wpisanych do gminnych ewidencji zabytków.

I.1.2. Wypracowanie form przekazywania i popularyzacji wiedzy o zabytkach lokalnej społeczności

Opis zadania: Przekazywanie i popularyzacja wiedzy o zabytkach lokalnej społeczności wymaga odpowiedniego doboru form, metod i treści. Skuteczną formą będzie wprowadzenie i wzmocnienie tematyki ochrony dziedzictwa do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć na rzecz integracji ze środowiskiem kulturowym swoich miejscowości i powiatu. W tym celu należy wykorzystać obiekty zabytkowe jako miejsca edukacji pozaszkolnej, wyjazdów studyjnych, warsztatów naukowo-edukacyjnych i wystaw tematycznych.

Samorządy powinny zorganizować cykle szkoleń i spotkań informujących o formach ochrony zabytków, prawnymi aspektami zarządzania nimi i korzystania z nich. Placówki kulturalno-oświatowe powinny organizować i dostosować formy wystaw umożliwiające popularyzację wiedzy o zabytkach jak najszerszemu kręgowi odbiorców. Dla dorosłych można by organizować zajęcia w ramach np. Akademii Dziedzictwa, a dla dzieci i młodzieży prowadzenie obserwacji zmian zachodzących na przestrzeni wieków w oparciu o lokalne zabytki.

I.1.3. Promocja dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu

Opis zadania

Promocja dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu jest stałym elementem w środkach masowego przekazu prowadzonych przez powiat oraz licznych wydawnictw ukazujących się pod jego patronatem i z jego inicjatywy.

Tematyką tą zajmują się również placówki kulturalne z terenu powiatu oraz organizacje pozarządowe w tym grupy rekonstrukcji historycznej. Należy kontynuować dotychczasowe sprawdzone formy działania włączając do nich aktywniej środowiska lokalne i związki wyznaniowe, a w szczególności parafie rzymskokatolickie, które są w posiadaniu zabytkowych obiektów z ich wyposażeniem.

Owoce tych działań powinno być opracowanie mapy zabytków powiatu, jako atrakcyjnej graficznie formy reklamy, ułatwiającej dotarcie do wszystkich historycznych zakątków powiatu, co umożliwi popularyzację zasobów kulturowych. Należy również opracować, aktualizować i udostępniać bazę danych zarówno o zabytkach, jak i dziedzictwie niematerialnym powiatu. Szczególną uwagę należy zwrócić na promowanie kultywowanych i odtwarzanych tradycyjnych obrzędów, ceremonii czy zwyczajów.

Najlepsze działania na rzecz promocji dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu powinny być uhonorowane dorocznie ustanowioną nagrodą Starosty Kozienickiego.

1.1.4. Tworzenie tras i produktów turystycznych w oparciu o zabytki architektury i pasma przyrodniczo-kulturowe

Opis zadania: Pomimo że przez teren powiatu przebiegają liczne szlaki rowerowe i piesze należy opracować i udoskonalić oznakowanie tras turystycznych i ciągów spacerowych umożliwiających wędrowanie pozwalające na zapoznanie się z walorami przyrodniczymi i kulturowymi powiatu. Szczególny akcent powinien być położony na opracowanie produktu turystyki pieszej, rowerowej i spływów kajakowych w oparciu o wyeksponowanie unikalnych wartości krajobrazowo-kulturowych, nie występujących w innych regionach kraju ekosystemów i zabytków. Należy kontynuować wytyczenie nowych tras i ich promocję poprzez cykliczną organizację Powiatowego Rajdu Rowerowego „Śladami historii” oraz udoskonalać formułę tego przedsięwzięcia. W jej ramy należy włączyć oddolne inicjatywy społeczne m. in. takie jak, wytyczenie historycznego szlaku bojowego 31. Pułku Strzelców Kaniowskich. Pożądanym jest opracowanie tematycznych szlaków turystycznych wykorzystujących miejsca pamięci narodowej.

1.2. Ochrona krajobrazu kulturowo-przyrodniczego

1.2.1 Zapobieganie degradacji i odnowa obiektów zabytkowych i obszarów przyrodniczych

Opis zadania: Zahamowanie procesów degradacji zabytków powinno następować poprzez sukcesywną konserwację i rewaloryzację obiektów stanowiących własność powiatu, gmin oraz wdrożenie instrumentów finansowych wspierających działania właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych w zakresie prowadzenia prac remontowych przy tego typu obiektach. Należy określić również warunki współpracy z właścicielami zabytków, eliminując sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

Poprawa stanu wiedzy na temat roli i potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego wymaga opracowania cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do przedstawicieli lokalnych społeczności mających na

celu zaprezentowanie właściwych metod rewaloryzacji i sposobów remontowania obiektów zabytkowych, także sprawnym ich zarządzaniem i możliwościami pozyskiwania funduszy.

Należy wspierać działania władz samorządów gminnych, które zamierzają utworzyć na swoich terenach parki kulturowe.

Dobre przykłady ochrony i rewaloryzacji obiektów zabytkowych występujących na terenie powiatu należy upublicznić i uhonorować poprzez ustanowienie dorocznej nagrody Starosty Kozienickiego za najlepsze działania na rzecz ochrony i ratowania dziedzictwa kulturowego.

1.2.2 Promowanie wzorów regionalnej architektury i budownictwa

Opis zadania: W celu zachowania zanikających form architektonicznych regionu, należałoby dokonać merytorycznej analizy oraz wypracować i upowszechnić syntetyczny wzorzec budownictwa, który nawiązywałby do charakterystycznych cech krajobrazu kulturowego regionu. Dla inwestorów realizujących zatwierdzone projekty powinny być opracowane przez samorzady procedury ulg finansowych oraz promocja powstających obiektów.

1.2.3 Koordynowanie kształtowania ładu przestrzennego powiatu

Opis zadania: W celu zachowania pozostałych układów urbanistycznych i ruralistycznych, a także zachowania krajobrazu kulturowego, należy uwzględnić w planach zagospodarowania przestrzennego elementy zabytkowe i obszary o wysokich walorach przyrodniczych. Umożliwi to kreowanie wizerunku powiatu poprzez zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni. Należy opracować procedury koordynacji kreowania ładu przestrzennego gmin szczególnie przy opracowywaniu planów zagospodarowania przestrzennego oraz przestrzegania realizacji zapisów studium uwarunkowań i kierunki rozwoju.

II. Stymulowanie rozwoju gospodarczego i życia społeczno-kulturowego powiatu w oparciu o jego dziedzictwo kulturowe.

Cele operacyjne

II. 1. Budowa tożsamości mieszkańców powiatu w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe.

Cele szczegółowe

II.1.1. Wspieranie inicjatyw kreujących tożsamości regionu

Opis zadania: Zasadniczym warunkiem zachowania własnej kultury i jej trwania jest przekaz dziedzictwa kulturowego dlatego należy wspierać inicjatyw lokalnych środowisk w promowaniu zasobów kulturowych i walorów środowiska naturalnego. Dużą rolę w kreowaniu tożsamości regionu odgrywają coraz częściej inicjatywy oddolne, wyrażające aktywność lokalnej społeczności. Należą do nich stowarzyszenia, grupy rekonstrukcji historycznej czy też organizacje turystyczne i grupy nieformalne. W celu osiągnięcia efektu

synergii Powiat powinien spełniać rolę stymulującą i koordynującą te inicjatywy, włączając i angażując je w ramy szerszych przedsięwzięć. Umiejętne wykorzystanie kreatywności inicjatyw umożliwi wypracowanie nowych formuł odkrywania własnej tożsamości.

II. 1.2 Ustanowienie Społecznych Opiekunów Zabytków i utworzenie Powiatowej Społecznej Rady Opieki nad Zabytkami i Miejscami Pamięci Walk i Męczeństwa

Opis zadania: Uzupelnieniem działań specjalistycznych służb w wykonywaniu ich zadań w terenie mogą stanowić Społeczni Opiekunowie Zabytków. Osoby wywodzące się z regionu, posiadający odpowiednią wiedzę i znający doskonale lokalne zasoby kulturowe poprzez swoją działalność profilaktyczną, ochronną i interwencyjną przyczynią się do większej dbałości o zachowanie zabytkowej substancji powiatu. Ich działania pozwolą na upowszechnianie wiedzy o zabytkach, a także umożliwią identyfikację i wskazanie obiektów wymagających ochrony prawnej lub możliwości ich promowania.

Cel operacyjny

II.2 Opracowanie oferty wsparcia inicjatyw społecznych i gospodarczych wykorzystujących elementy dziedzictwa kulturowego

Cele szczegółowe

II.2.1. Pomoc merytoryczna i medialna nowo powstającym podmiotom zajmujących się ochroną, opieką i promocją dziedzictwa kulturowego

Opis zadania: Powstające nowe podmioty powinny mieć możliwość merytorycznego i medialnego wsparcia w okresie planowania i we wstępnej fazie realizacji swojej działalności. Celowym byłoby organizowanie zintegrowanych szkoleń z zakresu obowiązujących przepisów prawnych, organizacyjnych i możliwości finansowania przedsięwzięć. W tym celu Powiat wraz z gminami mógłby wesprzeć działanie poprzez zaangażowanie w zadanie swolch merytorycznych jednostek organizacyjnych, udostępnienie własnej bazy lokalowej na cele szkoleniowe, bezpłatną kampanię medialną w swoich środkach przekazu, i udzielenie, w miarę możliwości, wsparcia finansowego.

II.2.2. Wsparcie w pozyskiwaniu źródeł finansowania przedsięwzięć w upowszechnianiu produktów zbudowanych na bazie dziedzictwa lokalnego

Opis zadania: Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wykreowania produktów zbudowanych na jego bazie wymaga zaangażowania środków finansowych. Zadania tego mogą podjąć się różne podmioty Po nawiązaniu współpracy z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, fundacjami i in. organizacjami pożytku publicznego będzie można stworzyć wspólny projekt finansowania planowanych zadań. Opracowanie znaku graficznego identyfikującego dany podmiot i jego produkt ułatwi konkurowanie na rynku i umożliwi jego promocję, co powinno zaowocować utworzeniem nowych miejsc pracy i zwiększeniem zatrudnienia w tym sektorze.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Kozienice, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Strategia Rozwoju Gminy Kozienice na lata 2018 – 2030

O13. Zachowane, zrewitalizowane i wykorzystane dziedzictwo historii. Dziedzictwo historii to zdarzenia jakie miały miejsce na terenie współczesnej Gminy Kozienice w przeszłości, a także wszystkie obiekty materialne i niematerialne jakie powstały w tej przeszłości i istnieją do dnia dzisiejszego w dowolnej postaci. Dziedzictwo to jest jednym z elementów przesądających o tożsamości lokalnej mieszkańców, integrującym ich i stanowiącym punkt wyjścia w tworzeniu wielu nowych wartości, w tym innowacyjnych, nie tylko kulturowych, ale również gospodarczych, np. turystyczno-rekreacyjnych, rzemieślniczych, rękodzielniczych, a nawet spożywczych. Dlatego na kolejny, omawiany cel operacyjny samorządu Gminy Kozienice składać się będzie: doprowadzenie do zabezpieczenia i rewitalizacji wszystkich zabytkowych budynków i budowli; cyfryzacja, wirtualizacja, archiwizacja wszystkich znanych obiektów zabytkowych, w tym nieistniejących, a także innych, historycznych wartości kulturowych; szerokie wykorzystanie dziedzictwa historii w działaniach o charakterze turystyczno-rekreacyjnym, kulturalno-rozrywkowym oraz integrujących społeczność lokalną.

CEL OPERACYJNY O13: Zachowane, zrewitalizowane i wykorzystane dziedzictwo historii:

13.1. Kontynuacja wdrażania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018 dla Gminy Kozienice” [POZ 2015-2018].

13.2. Opracowywanie i wdrażanie czteroletnich „Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozienice” [POZ IV], w tym:

13.2.1. monitorowanie stanu obiektów zabytkowych i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków,

13.2.2. stosowanie zwolnień i ulg podatkowych wobec nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków,

13.2.3. rewitalizacja obiektów zabytkowych stanowiących własność gminy,

13.2.4. wsparcie rewitalizacji ob. zabytkowych nie stanowiących własności gminy, w tym nagrobków

13.2.5. cyfryzacja, wirtualizacja, archiwizacja i promocja zabytków, w tym nieistniejących,

13.2.6. ustalenie historycznych lokalizacji nieistniejących obiektów zabytkowych,

13.2.7. wsparcie organizacji pozarządowych w ochronie i rewitalizacji obiektów zabytkowych,

13.2.8. tworzenie i wspieranie innowacyjnych form ochrony zabytków, np. parków kulturowych.

13.3. Ochrona, rewitalizacja i aktywizacja wykorzystania dziedzictwa kulturowego:

13.3.1. odtworzenie zabytkowych walorów elewacji Zespołu Pałacowo-Parkowego w Kozienicach,

- 13.3.2. renowacja zabytkowej oficyny i wieży w Zespole Pałacowo-Parkowym w Kozienicach,
- 13.3.3. ewidencja, cyfryzacja i promocja, innych niż zabytki, cennych, historycznych, zasobów lokalnej kultury, znajdujących się w posiadaniu mieszkańców,
- 13.3.4. popularyzacja wiedzy o historii gminy i subregionalnym dziedzictwie kulturowym,
- 13.3.5. edukacja mieszkańców w zakresie ochrony lokalnych dóbr kultury,
- 13.3.6. realizacja i wspieranie realizacji działań na rzecz turystyczno-rekreacyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego,
- 13.3.7. realizacja i wspieranie realizacji działań na rzecz kulturalno-rozrywkowego wykorzystania dziedzictwa kulturowego,
- 13.3.8. realizacja i wspieranie realizacji działań na rzecz wykorzystania dziedzictwa kulturowego w integracji społeczności lokalnej.

Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta i gminy Kozienice, uchwalona uchwałą nr XXXVI/327/2017 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 29 listopada 2017 r.

STREFA A – ścisłej ochrony konserwatorskiej:

Obejmuje obszary szczególnie wartościowe, o dobrze zachowanej strukturze przestrzennej do bezwzględnego utrzymania. W strefie tej występuje priorytet wymagań konserwatorskich.

1) wskazuje się następujące obszary objęte ochroną w strefie A ścisłej ochrony konserwatorskiej:

- układ urbanistyczny centrum miasta Kozienice obejmujący w szczególności zespół pałacowo-parkowy oraz Plac 15 Stycznia i kościołem pw. Świętego Krzyża;

2) w obrębie strefy wskazuje się następujące rodzaje działań:

- zachowanie rozplanowania sieci ulic i placów bez zmiany historycznego przebiegu, przekroju poprzecznego, linii zabudowy oraz rozmieszczenia zabudowy,
- zachowanie historycznego systemu parcelacji,
- zachowanie historycznych cech architektonicznych zabytkowej zabudowy – w szczególności gabarytów, kształtów i pokryć dachowych, elewacji zewnętrznych i detali architektonicznych zespołu budynków pałacowych oraz kościoła,
- rewaloryzację i zachowanie historycznego ukształtowania terenu parku, w szczególności układu komunikacyjnego, zbiorników wodnych, nasadzeń,
- dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zabytkowych zespołu i poszczególnych obiektów a nie odwrotnie; w przypadku obiektów o znacznej wartości kulturowej projekt adaptacji do współczesnych potrzeb należy poprzedzić badaniami architektonicznymi,
- restaurację i modernizację techniczną obiektów z maksymalnym zachowaniem struktury budowli, detalu architektonicznego oraz wystroju wnętrza,

- na obszarze objętym strefą „A” wszelkie prace ziemne, prace związane z gospodarowaniem zielenią, remonty, modernizacje, adaptacje, projekty uzupełnienia zabudowy, reklamy etc. należy uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- na obszarze objętym strefą „A” obowiązuje zakaz lokalizacji nośników reklamowych.

STREFA B – ochrony konserwatorskiej:

Obejmuje ona obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania, istniejącej substancji zabytkowej oraz charakteru i skali nowej zabudowy.

1) wskazuje się następujące obszary objęte ochroną w strefie B ochrony konserwatorskiej:

- centralna część miasta Kozienice (otaczająca strefę A ścisłej ochrony konserwatorskiej) wraz z zespołem zabudowy śródmiejskiej;
- hamernia oraz Cmentarz Żydowski wraz z okoliczną zabudową położone w południowej części miasta Kozienice;
- drewniana kaplica we wsi Cudów wraz z otoczeniem;
- centralna część wsi Świerże Górne wraz z kościołem i drewnianą dzwonnica oraz cmentarzem rzymsko-katolickim i cmentarzem z I Wojny Światowej;
- centralna część wsi Ryczywół wraz z kościołem pw. Świętej Katarzyny;

2) w obrębie strefy wskazuje się następujące rodzaje działań :

- zachowanie zasadniczych elementów układu przestrzennego, w tym: rozplanowania ulic, rozplanowania i form zabudowy, historycznych linii zabudowy i szerokości działek, utrzymanie, podkreślenie, i utrwalenie zasadniczych elementów rozplanowania tj. kształtu placów i przebiegu dróg;
- utrzymanie skali i charakteru zabudowy uzupełniającej;
- uzupełnienie zabudowy i zagospodarowania w formie otuliny dawnych traktów i dostosowanie nowej zabudowy w zakresie sytuacji, skali i bryły do istniejącej;
- usunięcie lub odpowiednią przebudowę obiektów dysharmonizujących, kolidujących usytuowaniem, skalą i charakterem z historyczną strukturą przestrzenną,
- uzyskiwanie uzgodnienia wojewódzkiego konserwatora zabytków przed wydaniem decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu i uzgadnianie wszelkiej dokumentacji projektowej dotyczącej prac remontowo-budowlanych.

STREFA E – ochrony ekspozycji:

Strefa ochrony ekspozycji obejmuje obszary stanowiące zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów i obiektów zabytkowych.

1) wskazuje się następujące obszary objęte ochroną w strefie E ochrony ekspozycji:

- w kierunku wsi Ryczywół – pole ekspozycji od strony południowo-wschodniej;
- w kierunku parku w Janikowie – pole ekspozycji od strony północno-wschodniej;
- w kierunku drewnianej kaplicy we wsi Cudów – pole ekspozycji od strony południowej;
- w kierunku hamerni w mieści Kozienice – pole ekspozycji od strony południowej;
- w kierunku zabudowań wsi Brzeźnica – pole ekspozycji od strony zachodniej.

2) w obrębie strefy wskazuje się następujące rodzaje działań:

- wyłączenie terenu spod zabudowy kubaturowej ujemnie wpływającej na ekspozycję obszaru objętego ochroną (zabudowa kubaturowa powyżej 12 m wysokości);
- uporządkowanie substandardowej zabudowy na przedpolu ekspozycji;
- uczytelnienie układów urbanistycznych na styku z terenami otwartymi;
- zakaz wprowadzania nasadzeń wysokich i zwartych, w tym zakaz zalesień;

STREFA K – ochrony krajobrazu:

Obejmuje obszary krajobrazu integralnie związane z zespołami i obiektami zabytkowymi.

1) wskazuje się następujące obszary objęte ochroną w strefie K ochrony krajobrazu:

- centralna część miasta Kozienice (otaczająca strefy B ochrony konserwatorskiej) obejmująca historyczne ukształtowanie i najstarszą tkankę miejską;
- układ ruralistyczny wsi Ryczywół wraz z terenami zalewowymi ujścia wsi Radomki;
- zabytkowy cmentarz żydowski we wsi Ryczywół;
- zabytkowy cmentarz rzymsko-katolicki we wsi Ryczywół;
- układ ruralistyczny wsi Wola Chodkowska wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Nowa Wieś wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Holendry Piotrowskie wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- zabytkowy cmentarz ewangelicki we wsi Holendry Piotrowskie;
- układ ruralistyczny wsi Piotrowice wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- zabytkowy cmentarz niemiecki we wsi Chinów;
- zabytkowy cmentarz ewangelicko-augsburski we wsi Chinów;
- układ ruralistyczny wsi Przewóz wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Holendry Kozienickie wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Wólka Tyrzyńska wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- pozostałości zabytkowego parku w Janikowie;
- układ ruralistyczny wsi Samowodzie wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Kępeczki wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Staszów wraz z historyczną zabudową zagrodową;

- układ ruralistyczny wsi Brzeźnica wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Ruda wraz z historyczną zabudową zagrodową;
- układ ruralistyczny wsi Kocioki wraz z historyczną zabudową zagrodową;

2) w obrębie strefy K ochrony krajobrazu kulturowego wskazuje się następujące rodzaje działań:

- ograniczenie wznoszenia wysokich obiektów kubaturowych (powyżej 12 m), obiektów technologicznych (powyżej 15 m) i przystos z zieleni wysokiej na przedpolu zabudowy o wysokiej wartości kulturowej oraz na charakterystycznych osiach widokowych,
- utrzymanie charakterystycznego dla układu urbanistycznego klimatu związanego z otoczeniem obiektów o wysokiej wartości kulturowej, a także tradycyjnego wyposażenia przestrzeni historycznej, czytelnej w krajobrazie,
- projektowanie nowych elementów zabudowy i wyposażenia układów urbanistycznych i ruralistycznych dostosowanych do tradycji miejsc, ich otoczenia oraz odpowiednich dla całych zespołów historycznych objętych ochroną,
- utrzymanie rozplanowania zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, tj. linii regulacyjnych dróg i placów, linii zabudowy i podziałów parcelacyjnych,
- zachowanie istniejącego drzewostanu o wysokich walorach krajobrazowych (aleje, grupy drzew podkreślające rozplanowanie układów urbanistycznych i ruralistycznych miasta i wsi, drzewa o walorach pomnikowych),
- utrzymanie historycznego rozplanowania zespołów cmentarnych, w zakresie układu kwater, alei, szpałarów drzew, kaplic, zabytkowych nagrobków,
- zaleca się w miarę możliwości usunięcie obiektów dyszharmonizujących z otoczeniem.

Ochrona obiektów archeologicznych

W obrębie stanowisk archeologicznych wskazuje się następujące rodzaje działań:

1) wszelka działalność inwestycyjna musi być poprzedzona badaniami archeologicznymi, prowadzonymi za zezwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

2) prace ziemne związane z budową infrastruktury technicznej podziemnej muszą być prowadzone pod nadzorem archeologicznym, prowadzonym z zezwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

3) wymienione powyżej prace inwestycyjne podlegają uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków zgodnie z regulującymi to przepisami odrębnymi;

4) w przypadku prowadzenia budowlanych robót ziemnych, każdy kto odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć przedmiot,

- zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,
- niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, burmistrza miasta.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Na terenie gminy Kozienice obowiązują następujące Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego:

- Uchwała nr III/27/98 Rady Miasta i Gminy Kozienice z dnia 17 grudnia 1998 r. w sprawie uchwalenia częściowych zmian w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego Gminy Kozienice.
- Uchwała nr IX/119/99 Rady Miasta i Gminy w Kozienicach z dnia 27 maja 1999 r. w sprawie uchwalenia częściowej zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Kozienice.
- Uchwała nr XXXVII/586/2001 RADY MIASTA I GMINY KOZIENICE z dnia 29 listopada 2001 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego przy ul. Hamernickiej w Kozienicach.
- Uchwała nr XLVIII/740/2002 RADY MIASTA I GMINY KOZIENICE z dnia 27 września 2002 w sprawie uchwalenia częściowej zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Kozienice, na obszarze miejscowości Świerże Górne.
- Uchwała nr XI/184/2003 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 28 sierpnia 2003 r. w sprawie uchwalenia częściowej zmiany w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego osiedla domów jednorodzinnych "Polesie" w Kozienicach.
- Uchwała nr XVI/293/2003 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 18 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w Łuczynowie Gmina Kozienice zwanego: miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego "Łuczynów I".
- Uchwała nr XVIII/310/2004 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie uchwalenia częściowej zmiany w miejscowym planie szczegółowym zagospodarowania przestrzennego osiedla domów jednorodzinnych "Borki I" w Kozienicach.
- Uchwała nr XVIII/311/2004 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 5 lutego 2004 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego przy ulicy Dolnej w Kozienicach.
- Uchwała nr XIX/335/2004 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 25 marca 2004 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego osiedla "Stara Wieś II" w Kozienicach.
- Uchwała nr XXXVII/587/2005 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 29 czerwca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentów obszaru miasta Kozienice:
  - przy ul. Wójcików i przy ul. Hamernickiej,

- przy ul. Lubelskiej i drodze powiatowej Nr 34519,
  - przy ul. Polnej i przy ul. Zielonej,
  - przy ul. Lubelskiej (koło Domu Opieki Społecznej),
  - przy ul. Zdziczów i przy ul. Warszawskiej.
- Uchwała nr XXXVII/588/2005 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 30 czerwca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentów obszaru wiejskiego Gminy Kozienice w obrębie sołectw: Janików, Kociołki, Nowiny i Psary.
  - Uchwała Nr XXXVIII/609/2005 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 25 sierpnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Centrum miasta Kozienice.
  - Uchwała nr XL/633/2005 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 29 września 2005 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Łuczynowie, Gmina Kozienice.
  - Uchwała nr XLII/672/2005 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 15 grudnia 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentów obszaru gminy Kozienice w obrębie sołectw: Brzeźnica, Chinów, Janów, Łuczynów, Ruda, Śmietanki i Wola Chodkowska.
  - Uchwała nr LIV/805/2006 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 28 września 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Psary.
  - Uchwała Nr III/23/2006 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 21 grudnia 2006 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego przy ul. Warszawskiej w Kozienicach – "Polesie II".
  - Uchwała nr V/53/2007 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 22 lutego 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Wola Chodkowska.
  - Uchwała nr XXXVIII/445/09 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 29 października 2009 r. W sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie sołectwa Śmietanki.
  - Uchwała Nr XL/467/09 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 17 grudnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie sołectwa Janików i Janików Folwark.
  - Uchwała nr LI/528/2010 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 9 września 2010 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie sołectwa Chinów.

- Uchwała nr VII/28/2011 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 3 lutego 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Aleksandrówka gmina Kozienice.
- Uchwała nr VII/29/2011 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 3 lutego 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Nowiny gmina Kozienice.
- Uchwała nr XIII/76/2011 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 30 czerwca 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie geodezyjnym Świerże Górne, obrębie geodezyjnym Wilczkowice Górne i obrębie geodezyjnym Michałówka.
- Uchwała nr XIV/99/2011 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 1 września 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie sołectwa Ryczywół.
- Uchwała nr XV/120/2011 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 20 października 2011 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w obrębie sołectwa Majdany.
- Uchwała nr XVIII/163/2012 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 23 lutego 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie geodezyjnym miasta Kozienice i obrębie geodezyjnym PSK Kozienice – zwanego "Kozienice Północ".
- UCHWAŁA nr XXII/207/2012 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 30 sierpnia 2012 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie geodezyjnym Kozienice PSK - zwanego "Kozienice-Oczyszczalnia".
- UCHWAŁA nr XXIX/305/2013 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 24 stycznia 2013 roku w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego przy ul. Warszawskiej w Kozienicach - "Warszawska I" dla obszaru położonego w rejonie ul. Warszawskiej i ul. Legionów.
- Uchwała nr XXXIII/332/2013 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 25 kwietnia 2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie geodezyjnym Nowiny - zwanego "Nowiny-Boiska".
- Uchwała nr VI/38/2015 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 13 marca 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obrębów geodezyjnych Wilczkowice Górne, Michałówka, Świerże Górne, gmina Kozienice.
- Uchwała nr XII/103/2015 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 3 grudnia 2015 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie sołectwa Janów zwanego "Janów II".

- Uchwała nr XXI/190/2016 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 20 września 2016 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miejscowości Łuczynów gmina Kozienice.
- Uchwała nr XXXIV/405/2021 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 31 marca 2021 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu terenu położonego w obrębie sołectwa Janików i Janików Folwark.
- Uchwała nr XLIII/507/2021 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 30 grudnia 2021 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie geodezyjnym Świerże Górne, obrębie geodezyjnym Wilczkowice Górne i obrębie geodezyjnym Michałówka.
- Uchwała nr XLIV/522/2022 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 24 lutego 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części miejscowości Nowiny, Gmina Kozienice.
- Uchwała nr XLIV/523/2022 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 24 lutego 2022 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w miejscowości Wola Chodkowska, Gmina Kozienice.
- Uchwała nr XLV/532/2022 RADY MIEJSKIEJ W KOZIENICACH z dnia 31 marca 2022 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu terenu położonego przy ul. Warszawskiej w Kozienicach, zwanego „Warszawska III”.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka ogólna gminy Kozienice

Kozienice leżą w południowej części województwa mazowieckiego, pomiędzy Warszawą a Radomiem, w dolinie Wisły na granicy jednego z najbogatszych przyrodniczo kompleksów leśnych – Puszczy Kozienickiej.

Granice administracyjne gminy przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 1. Granice gminy Kozienice.

Źródło: www.google.com/maps.

Gmina Kozienice – z miastem będącym siedzibą powiatu - jest gminą o charakterze miejsko-wiejskim. Na jej terenie znajduje się 36 sołectw i 6 komitetów osiedlowych.

Powierzchnia gminy zajmuje 24 448 ha, w skład której wchodzi:

- tereny zurbanizowane – 15,8 km²,
- tereny rolne – 112,6 km²,
- tereny leśne – 100,5 km²,
- nieużytki – 16,1 km².

Na koniec roku 2017 gminę zamieszkiwało 29 787 osób, w tym:

- obszar miejski 17 518 osób,
- obszar wiejski 12 269 osób.

Na terenie gminy Kozienice w ostatnich latach obserwuje się coroczny spadek liczby mieszkańców.

Rozwój społeczno-gospodarczy Kozienic od wielu lat charakteryzuje się tendencją wzrostową. Najwyraźniej widać to w obszarze budownictwa i infrastruktury komunalnej. Inwestycje własne – przy wsparciu z funduszy zewnętrznych - pozwoliły uporządkować w 100 % gospodarkę wodno-ściekową, a także w wysokim stopniu infrastrukturę drogową, oświatową i sportową.

Miasto wzmacnia się na mapie Polski. Niewątpliwym sukcesem jest wyróżnienie Kozienic w ogólnopolskim niezależnym rankingu, pt. „Ranking gmin - gdzie żyje się najlepiej”, w którym to w gronie najlepszych polskich gmin miejsko-wiejskich Kozienice zajęły bardzo dobre IV miejsce, co uplasowało je także na I miejscu w woj. mazowieckim.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Pierwsza zapisana nazwa miasta pojawiła się w 1429 r. jako Cosznicze, co należy czytać jako Kozienice. Obecna forma pojawia się po raz pierwszy w zapiskach z 1569 r., jako Kozienyce. Przeobrażenie nastąpiło poprzez zmianę grupy -in w -en (częste zjawisko w ówczesnej polszczyźnie). Według Kazimierza Rymuta („Nazwy miast Polski”) nazwa pochodzi od nazwy osobowej Kozina - istnienie osoby o takim imieniu, nazwisku lub przezwisku potwierdzają źródła historyczne.

Początki osadnictwa na obszarze obecnej gminy Kozienice sięgają X - XI wieku. Tu zatrzymywał się w czasie polowań i podróży z Krakowa na Litwę król Władysław Jagiełło. W latach 1179 - 1209 powstała wieś ufundowana przez braci Derśława (wojewodę sandomierskiego) i Wita (biskupa płockiego). W źródłach historycznych Kozienice pojawiły się stosunkowo późno. Pierwsza wzmianka pochodzi z akt królewskich z roku 1206, a dotyczy nadania tych ziem klasztorowi Norbertanek w Płocku. Kolejne wiadomości o Kozienicach pojawiają się w roku 1326, kiedy Władysław Łokietek wydał przywilej, na mocy którego wieś została objęta prawem magdeburskim, a król jej właścicielem.

To, co pierwotnie ograniczało rozwój, czyli lokalizacja Kozienic z dała od istotnych w skali kraju miast, z czasem stało się czynnikiem ten rozwój „napędzającym”. Znaczne połacie lasów w pobliżu traktu prowadzącego z Krakowa do Wilna sprawiły, że okolica stała się jednym z ulubionych miejsc polowań króla Władysława Jagiełły. Król bywał częstym gościem Kozienic od początku swolch rządów (1386 r.), niemal do samej śmierci w 1434 r. Położenie na uboczu, bliskość wielkich zasobów drewna oraz szlaku wodnego (Wisła) zdecydowały o tym, że to w Kozienicach doszło do budowy konstrukcji, która odegrała ważną rolę w wielkiej wojnie z zakonem krzyżackim. Zimą na przełomie 1409 i 1410 r. zbudowano tu części składowe mostu pontonowego (pierwszego tego typu w Polsce), który po przeprawie wojsk polskich zmierzających na wojnę z Krzyżakami, został później spławiony do Płocka.

Od czasów Jagiełły, wieś stanowiła miejsce częstych pobytów kolejnych władców Polski. Od 1429 r. (kiedy Władysław Jagiełło oficjalnie ponownie włączył Kozienice pod administrację królewską) do upadku Rzeczypospolitej Kozienice związane były z dobrami królewskimi i królewskim dworem myśliwskim. Popularności miejsca w owym czasie sprzyjało również położenie w niedalekiej odległości od traktów: od Morza Bałtyckiego na Ruś i do Morza Czarnego oraz ze stolicy Korony - Krakowa do stolicy Litwy - Wilna. Tym ostatnim

bardzo często podróżowali Jagiellonowie. Król Władysław Jagiełło polecił nawet wybudować w Kozienicach pierwszy dwór, w którym w 1467 r. urodził się jego wnuk, syn Kazimierza Jagiellończyka, późniejszy król - Zygmunt I Stary. Upamiętnia to wzniesiona około 1517 r. (a zachowana do dziś) murowana, renesansowa kolumna w pałacowym parku. Na jednej z przytwierdzonych do niej tablic znajduje się łaciński wiersz biskupa płockiego Andrzeja Krzyskiego sławiący to wydarzenie.

Do czasów założenia na części gruntów - miasta, Kozienice były dużą wioską. W pierwszych dziesięcioleciach XVI wieku zamieszkiwało ją kilku kmienci uprawiających łącznie cztery łany pola, kilkunastu zarodników (poddanych posiadających jedynie zagrody), paru łowczych strzegących zwierzyny, młynarz i przewoźnicy rzeczni. Dopiero w 1507r. mieszkańcy poprosili o założenie tutaj miasta. W początkach XVI wieku sama Królowa Bona wprowadzała w Kozienicach i okolicznych wsiach początki nowoczesnej wówczas gospodarki folwarcznej.

W roku 1549 Zygmunt II August nadał staroście radomskiemu - Piotrowi Firlejowi przywilej założenia wójtostwa, a Kozienice uzyskały przywilej lokacyjny na prawie niemieckim. Król zalecił wtedy uporządkowanie terenów położonych bliżej dworu oraz oczyszczenie okolic pozwalające na rozbudowę. Piotr Firlej miał więc za zadanie założenie miasta na części gruntów Kozienickich. Dotychczasowa wieś Kozienice, położona na lewym brzegu rzeki Zagożdżonki, miała być w przyszłości nazwana Starą Wsią. Ostatecznie nadanie praw miejskich zatwierdził Sejm Walny w Piotrkowie 3 lipca 1550 r. (Kozienice stały się miastem na prawie magdeburskim). W 1557 r. król odpowiednio uposażając stanowisko plebana, ufundował parafię w Kozienicach. Rok później Kozienice uzyskały prawo organizowania trzech jarmarków, czyli dorocznych targów.

Kolejne wieki przyniosły zmiany, które miały istotny negatywny wpływ na rozwój Kozienic. Przeniesienie stolicy do Warszawy, ograniczyło znaczenie traktu z Krakowa na Litwę - przez co, pozostawione na uboczu Kozienice stopniowo podupadały. Dawny dwór królewski wymagał remontu. W 1590 r. spośród dóbr królewskich wyodrębniono grupę tzw. ekonomii czyli majątków przeznaczonych wyłącznie na utrzymanie dworu królewskiego. W 1596 r. do tej grupy dołączono Ekonomię Kozienicką (Kozienice wraz z 12 sąsiednimi wsiami). W 1607 r. Zygmunt III Waza przekształcił Ekonomię Kozienicką w tenutę (tzw. starostwo niegrodowe), co oznaczało zmianę w sposobie administrowania majątkiem. Ekonom był krótkoterminowym zarządcą dóbr, podczas gdy tenutariuszowi nadano je dożywotnio. Jednak w 1710 r. Kozienice wraz z pobliskimi miejscowościami ponownie włączono do ekonomii królewskich, dzięki zamianie dóbr dokonanej przez króla Augusta II Sasa. Aż do końca istnienia Rzeczypospolitej majątek ten był nazywany Ekonomią Kozienicką.

Kozienice nie uniknęły jednak losu wielu polskich miast i miasteczek. Okres wzrostu i rozwoju skończył się w połowie XVII w. Katastrofalne skutki przyniosła epidemia cholery w 1652 r. oraz okres potopu szwedzkiego. Przez miasto dwukrotnie przemaszzerowała armia szwedzka. W 1656 r. bliski powiat radomski był miejscem kilku bitew oddziałów Stefana Czarneckiego z wojskami szwedzkimi. Rok później Kozienice uległy spaleniu w wyniku najazdu stronnika Szwedów Księcia Siedmiogrodzkiego Jerzego Rakoczegego. Według wyników lustracji, w 1660 r. Kozienice stanowiło zaledwie 29 domów. Aby pomóc miastu król Jan III Sobieski zwolnił je na 15 lat od wszelkich podatków.

Miasto stopniowo się odbudowywało, ale „odrobienie” strat demograficznych trwało jeszcze długie lata, tym bardziej, że i w późniejszym okresie nie omijały Kozienic klęski. W roku 1704 wojska szwedzkie ponownie spustoszyły miasto, a w latach 1708 - 1711 mieszkańców zdziesiątkowała epidemia dżumy. Wyniki lustracji przeprowadzonych w latach 1709 - 1745 dowodzą, że przez ponad pół wieku liczba ludności nie powiększyła się, a stan budownictwa Kozienic (nieliczne, głównie drewniane, w złym stanie) pogarszał się.

Istotnym w historii Kozienic był okres panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego.

W 1769 r. król nadał miastu prawo organizowania 12 jarmarków. W 1777 r. zakończono budowę pałacu wg projektu Franciszka Placidiego. Pracami kierował zarządca Ekonomii Kozienickiej - Jan Kanty Fontana. Po pożarze w 1782 r. miasto zostało odbudowane wg projektów tego samego artysty. W 1785 r. wybudowano tu hamernię, czyli walcownię miedzi, później (w latach 1784 - 1788) rusznikarnię (największą w Rzeczypospolitej fabrykę broni palnej słynącą sztucerami kozienickimi), czyli manufakturę produkującą sztucery. Ta ostatnia zatrudniała około 25 robotników.

Rok 1794 zapisał się czarną kartą w dziejach Kozienic. Podczas Insurekcji Kościuszkowskiej wojska carskie zniszczyły rusznikarnię. Zniszczono także hamernię, ta jednak została odbudowana. Innymi przedsiębiorstwami działającymi w Kozienicach były browary oraz gorzelnia. Podczas wojny polsko - rosyjskiej 1792 r. właśnie w Kozienicach oraz w Ściechowie stacjonowały wojska polskie pod wodzą ks. Józefa Poniatowskiego (Kozienice) i Tadeusza Kościuszki (Ściechów), gdy doszło do przystąpienia króla do Konfederacji Targowickiej. W 1794 r. wojska rosyjskie idące przeciwko Kościuszce splądrowały i zniszczyły Kozienice. Po upadku powstania pałac kozienicki padł łupem generała Aleksego Chruszczowa. Na mocy III rozbioru Ekonomia Kozienicka dostała się w ręce austriackie, dobra królewskie rozgrabiano. Pozostały budynki pałacowe, ale ogołoczone praktycznie ze wszystkiego. Na początku 1813 r., po odwrócie wojsk napoleońskich spod Moskwy, Kozienice znalazły się na obszarze okupowanym przez wojska rosyjskie.

Nowy okres w dziejach miasta i pałacu związany jest z dekretem cara Mikołaja I z 1835 r. przekazującym dobra kozienickie generałowi Iwanowi Dehnowi, jako majorat. W 1842 r. w wyniku przemian administracyjnych Kozienice zostały miastem okręgowym należącym do powiatu radomskiego. W 1851 r. po śmierci Iwana Dehna majorat Kozienice odziedziczył jego syn Włodzimierz Waldemar. W okresie powstania styczniowego, w latach 1863 - 1864 obszary Puszczy Kozienickiej stały się terenem starć pomiędzy oddziałami powstańczymi, a wojskami carskimi. W 1867 r. w wyniku nowego podziału administracyjnego kraju, ustanowiony został Powiat Kozienicki. Zbudowana została szosa do Radomia oraz istniejący do dziś kościół pod wezwaniem Św. Krzyża. W 1888 r. kolejnym właścicielem dóbr kozienickich została córka Włodzimierza - Olga Włodzimierzowa Wolnarska. To ona postanowiła przebudować pałac Kozienicki w stylu renesansu francuskiego sprowadzając w tym celu do Kozienic francuskiego architekta Francois Arveuf'a. Po przebudowie w latach 1896 - 1900, rezydencja kozienicka zyskała nowy charakter. Na początku XX w. (w latach 1905 - 1906) wzniesiono w Kozienicach cerkiew prawosławną, głównie dla potrzeb stacjonującego w mieście 25 Smoleńskiego Pułku

Piechoty. Drewniany budynek, z uwagi na zły stan techniczny został rozebrany pod koniec lat 30-tych XX w. W roku 1910 została zbudowana linia kolejowa łącząca Kozienice z Bąkowcem.

Podczas I wojny światowej Kozienice były parokrotnie zajmowane przez wojska walczących ze sobą państw. Po wojnie dobra Kozienic stały się ponownie własnością państwa. W ogromnych gmachach pałacu mieściły się początkowo niemal wszystkie urzędy państwowe oraz gimnazjum i szkoła spółdzielczo - handlowa. W 1937 r. urząd powiatowy przystąpił do opracowywania nowego planu rozbudowy Kozienic na 16 - to tysięczne miasto. Kozienice zaczęły się rozwijać w szybkim tempie.

Niestety rok 1939 i wybuch II wojny światowej przyniósł kolejne tragiczne dla miasta wydarzenia. We wrześniu w zajętych przez wojska budynkach wybuchł pożar niszcząc całkowicie pałac i prawą oficynę, trawiąc biblioteki i zbiory. W takim stanie mury pałacu stały aż do 1942 r., kiedy przystąpiono do ich rozbiórki. W styczniu 1940 r. w mieście powstało getto dla liczącej wtedy prawie 4800 osób, żydowskiej ludności Kozienic oraz okolic. Dziś jedynym śladem po istnieniu wspólnoty żydowskiej w Kozienicach jest cmentarz - kirkut. 15 stycznia 1945 r. Niemieccy okupanci wycofali się z miasta, do którego wkroczyła Armia Czerwona.

W 1945 r. powstał w Kozienicach pierwszy po wojnie zakład przemysłowy - Fabryka Kalafonii i Terpentyny. W latach 1957 - 1958 przystąpiono do odbudowy pałacu. W kolejnym dziesięcioleciu zbudowano Kozienicką Fabrykę Mebli i rozpoczęto budowę Elektrowni Kozienice (z tą Kozienice kojarzone są obecnie najczęściej). W latach 1970 - 1985 powstała na terenie Kozienic fabryka elektronicznych kondensatorów ceramicznych, rozwinął się przemysł drzewny i infrastruktura na terenie miasta, w roku 1981 oddano do użytku pierwszy oddział nowego szpitala miejskiego. Miasto zaczęło się powoli przeobrażać i rozwijać intensywniej, powstały nowe osiedla. W roku 1987 Kozienice liczyły już 19 400 mieszkańców.

Rozwój miasta związany jest w największym stopniu z elektrownią w pobliskich Świerżach Górnych i towarzyszącymi zakładami.

Obecnie jednak Kozienice, ze względu na walory przyrodnicze i kulturowe przekształcają się z ośrodka przemysłowego w ośrodek rekreacyjno - wypoczynkowy.

5.2.3. Historyczne układy przestrzenne

W wyniku założenia w 1549 r. (na życzenie Zygmunta II Augusta, który zlecił to zadanie Plotrowi Firlejowi) na terenach Kozienic wójtostwa, dotychczasowa wieś Kozienice została podzielona na: miasto Kozienice - po lewej stronie Zagożdżonki z kościołem i dworem oraz wieś Kozienice, zwaną Starą Wsią - po prawej stronie rzeki. Jednak wydarzenia kolejnych wieków wywarły niemały wpływ na rozwój Kozienic. O zniszczeniach wojennych świadczą wyniki lustracji z 1660 r. - po wojnach szwedzkich było tu tylko 29 domów. Wiek XVII to czas pogłębiającego się regresu. W 1704 r. miasto znów zniszczyli Szwedzi. Według Inwentarza z 1709 r. w mieście znajdowało się jedynie 49 domów. Dopiero dane z 1764 r. wskazują na wzrost liczby ludności w stosunku do okresu przed potopem szwedzkim.

Po I rozbiorze Polski Kozienice należały do ulubionych królewskich miejscowości, w wyniku czego na miejscu dawnego drewnianego dworu, postawiono nowy murowany pałac królewski. Wokół pałacu założono park,

przecięty doliną - dla potrzeb założenia parkowego uregulowanej - rzeki Zagożdżonki. Zabudowa miasta nadal jednak była drewniana i chaotycznie rozmieszczona.

Obecny układ przestrzenny miasta ukształtował się pod koniec XVIII wieku. Wpłynęły na to, pośrednio pożar, który nawiedził miasto w 1782 r. (25 czerwca) i strawił większość obszaru ówczesnego miasta, a bezpośrednio - plan odbudowy Kozienic autorstwa Jana Kantego Fontany. W wyniku pożaru „drewniana” część miasta w większości spłonęła. Sprowadzony z Warszawy architekt rozpoczął odbudowę Kozienic. Zgodnie ze sporządzonym planem (zwanym „Planta”), Kozienice miały stać się przykładem miasta założonego wg zasad francuskiej szkoły urbanistycznej. Architekt poza nowymi wytycznymi urbanistycznymi, zaznaczył również układ spalonego miasta, z którego wynikało, że na wcześniejszą zabudowę składał się obszerny rynek, a jedynymi okazałymi budynkami poza pałacem były: ratusz i drewniany kościół parafialny, natomiast budynki mieszkalne były w dużej większości drewniane i małe, a układ miasta nieregularny.

„Planta” zaprojektowana przez J. K. Fontanę wykreśliła nowe granice Kozienic. Miastu nadano kształt prostokąta związanego z pałacem w jednolitą symetryczną kompozycję. Osiowość była tu dominującą cechą, a jej podporządkowane zostały dzielnice mieszkalne. Główny wjazd do miasta (od strony południowo - zachodniej) stanowiła szeroka droga do Jedliny, której zakończenie miał stanowić kościół katolicki. Aleja wjazdowa miała się krzyżować z szeroką ulicą poprzeczną. Pomiędzy pałacem a kościołem zaprojektowano ogromny plac rynkowy, o kształcie prostokąta (540m x 175m), co architektonicznie sprawiało wrażenie pustki w środkowej części centrum miasteczka. Rynek pozostawał nie zabudowany, nie licząc drobnego elementu, którym miała być studnia lub pomnik, rozmieszczone na osi pałac - ratusz. Dzielnicę mieszkalną, zaplanowano poprzecinać szachownicowym układem ulic i rozdzielić placem rynkowym na dwie połowy: warszawską (południowo - zachodnią) i lubelską (południowo - wschodnią). Obie połacie mieszkalne miały ulice podłużne o szerokości 25 m. W części lubelskiej były dwie główne ulice: Kościelna (obecnie Batalionów Chłopskich) i druga węższa, a w połaci warszawskiej - ulica Maciejewska. W połowie miasta zaplanowano ulicę poprzeczną (także o szerokości 25 m), która w miejscu wejścia do miasta (od strony północno - zachodniej) utworzyłaby z obiegową aleją połaci warszawskiej, półondo obsadzone drzewami i opuszczałyby miasto zgodnie z biegiem Zagożdżonki. Tak zaprojektowane miasto miało służyć głównie na potrzeby dworu. Pałac w Kozienicach stanowił więc dominantę, a ulice biegły równoległe do jego osi.

Niestety realizacja „Planty” postępowała z dużymi trudnościami, co było wynikiem przede wszystkim biernej postawy mieszkańców Kozienic. Według ustaleń architektonicznych nowe domy miały być tylko i wyłącznie murowane, kryte dachówką. Wielu zaplanowanych monumentalnych budowli publicznych (w tym budynek ratusza) nie zrealizowano. Wybudowano natomiast fabrykę broni (rusznikarnię) i hamernię. Kozienice rozwinęły się w tym czasie awansując do rangi miasta średniej wielkości w skali kraju. Mimo iż realizacja założeń projektu nie powiodła się, dzięki niej wybudowano nowe, szerokie ulice, połączono osiowo pałac z miastem, do którego wprowadzono też zieleni. Poza otoczeniem ogromnego rynku wraz z pałacem królewskim, gdzie występowała zabudowa z cegły, w ogromnej większości miasta, dominowała zabudowa drewniana.

Kozienice początku XIX w. nie różniły się znacznie od okolicznych wsi. Centrum miasta stanowił kompleks pałacowy i wielka pusta przestrzeń rynku. Część warszawska miasta nadal pozostawała niemal niezabudowana. W miejscu rynku krzyżowały się drogi, które nie były utwardzone. Po 1825 r. miasto nadal rozwijało się nierównomiernie. W części warszawskiej, znaczna część nowo wybudowanych budynków była już stawiana równoległe do ulic, większość jednak wciąż stawiano „ukośnie”. Połać lubelska miała już drugą - równoległą do przyrynkowej - ulicę z zabudową pojedynczych domów, za nimi zaś aż do mostu ciągnęła się wciąż nieuporządkowana mozaika domów. W 1836 r. w połaci lubelskiej dodano węższe uliczki przyrynkowe i uporządkowano zabudowę. Rynek był wciąż praktycznie pusty z wyjątkiem jednego budynku stanowiącego własność kościelną. W 1860 r. w mieście było 10 ulic, plac stanowiący rynek miejski, szpital, szkoła elementarna i ewangelicka, poczta, 4 zajazdy, 14 karczm, hamernia, garbarnia, browar, farbiarnia, sieczkarnie, kramy murowane oraz dom murowany, w którym mieścił się magistrat. Miasto nadal nie było wybrukowane. W 1867 r. z powiatu radomskiego, przez wydzielenie obszaru 1883 km² utworzono powiat kozienicki. Pociągnęło to za sobą ożywienie gospodarcze i zainicjowało znaczące zmiany w zagospodarowaniu przestrzennym Kozienic. W drugiej połowie XIX w. wybudowany był już „trakt bity” z Radomia do Kozienic. Przed samym wybuchem I wojny światowej, w mieście było już 16 ulic oraz siedziba powiatu, magistrat, sąd, rejentura i 3 kasy. Miasto liczyło wtedy 6,5 tys. mieszkańców. Na terenie miasta znajdowały się też poczta, telegraf i 6 szkół początkowych. W owych czasach w Kozienicach powstały także szpital i koszary wojskowe.

Władze powiatu w 1937 r. pragnąc zapobiec beładnej zabudowie szybko rozwijającego się miasta przystąpiły do opracowania nowego planu zakładającego dalszą rozbudowę Kozienic. Największy nacisk położono na wydobycie zatraconej w XIX wieku osi głównej miasta. Przed rokiem 1939 Kozienice miały już 30 ulic, 3 place, park państwowy i ogród kościelny, a niektóre główne ulice nawet nawierzchnię utwardzoną. Stary drewniany kościół katolicki rozebrano w 1869 r., a lokalizacja nowego murowanego budynku znalazła się w północno - zachodniej części rynku. Zmiana ta pociągnęła za sobą powiększenie ogrodu pałacowego o teren dawnego placu kościelnego.

W Kozienicach istniała też synagoga zbudowana w 1898 r., ulokowana na południe od ulic: Magietkowej i Lubelskiej. Była ona pozostałością po społeczności żydowskiej zamieszkującej miasto i okolice. Obszar cmentarza żydowskiego przy ulicy Radomskiej i Wójcików, na terenie którego znajdują się fragmenty ponad 100 kamiennych nagrobków objęty jest strefą ochrony konserwatorskiej. Obecnie większość wsi w gminie ma charakter ulicówek, z zabudową zagrodową.

W strukturze miasta wyróżnia się osiowe zabytkowe założenie pałacowo - parkowe z końca XVIII w. i zabytkowy układ centrum miasta. Obszar ten również objęty jest strefą ochrony konserwatorskiej.

Układy przestrzenne wsi oparty jest w większości na tzw. ulicówce, z bardziej lub mniej rozproszoną zabudową. Domy usytuowane szczytem do drogi, a przy budynkach mieszkalnych występują zabudowania gospodarcze, w większości nie połączone z zabudowaniami mieszkalnymi. Charakterystyczny układ przestrzenny istnieje

w Ryczywole, gdzie bardzo czytelny układ centrum wsi tworzy kwadrat dróg, z kościołem – dominantą w pierzei rynku.

5.2.4. Walory naturalne

Do form ochrony przyrody na terenie gminy Kozienice zalicza się:

- Obszary Natura 2000,

Na terenie gminy Kozienice zlokalizowane są 3 obszary Natura 2000: Puszcza Kozienicka (PLH140035), Dolina Środkowej Wisły (PLB140004), Ostoja Kozienicka (PLB140013).

- Park krajobrazowy,

Na terenie gminy Kozienice zlokalizowany jest Kozienicki Park Krajobrazowy. Celem utworzenia Parku było zachowanie naturalnego krajobrazu lasów Puszczy Kozienickiej. Leży w widłach dwóch rzek: Radomki i Wisły.

- Rezerwaty przyrody,

Na terenie gminy zlokalizowane są 3 rezerwaty przyrody: Zagożdżon, Krępiec i Guść.

- Pomniki przyrody,

Na terenie gminy zlokalizowanych jest 57 pomników przyrody w postaci pojedynczych drzew.

- Użytki ekologiczne.

Na terenie gminy zlokalizowanych jest 45 użytków ekologicznych.

5.2.5. Zabytki nieruchome

Teren gminy Kozienice obfituje w cenne obiekty zabytkowe. Znajdują się tu kościoły, kaplice, interesujące założenia pałacowe, a także liczne zabytkowe cmentarze. W połączeniu z atrakcyjnym krajobrazem przyrodniczym stanowi to dobrą bazę do rozwoju turystyki i przyciągnięcia zwiedzających z kraju i zagranicy.

Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę najcenniejszych zabytków na terenie gminy Kozienice:

Zespół pałacowo – parkowy w Kozienicach

Nr rej. MWKZ 315/A/67 z dn. 15.06.1967 i 98/A/81 z dn. 18.03.1981

Zespół pałacowo-parkowy znajduje się przy ulicy Parkowej 5 w płn.-wsch. części miasta.

W skład najokazalszego zabytku w Kozienicach wchodzi: zespół budynków stojących w miejscu XVIII-wiecznego założenia, kolumna Zygmunta I Starego, cmentarz rodziny Denów, wieża i park nawiązujący do dawnego stylu angielskiego.

Karta ewidencyjna zabytków z Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie podaje, że w latach 1896-1900 pałac i budynki oficyn zostały istotnie przebudowane i zachowano zasadniczy układ urbanistyczny w niezmienionej formie.

Data, kiedy pałac uległ zmianie, jest jednak znana. Bardziej dokładny rok przebudowy obiektu przytacza rosyjski magazyn „Stolica i Usadba” z 1914 r., w jednym z rozdziałów pisma zawarta jest informacja że Wonlar-Larski i jego żona Olga Władimirowna z domu Den, sprowadzili w 1899 r. specjalistę francuskiego renesansu arch. François'a Arveuf'a od restrukturyzacji budynków Manor.

Przebudowa i budowa nowych elementów w otoczeniu pałacowym (basen, oficyny, wieża) trwały do roku 1904. Większość prac przy przebudowie kozienickiego pałacu była prowadzona w latach 1900-1902, również przy współudziale belgijskiego architekta de Vègue.

Rezydencja zyskała więc bogate ornamenty sztukateryjne na elewacji, narożne ryzalitty zamieniono w 2 wieże z wąskimi oknami, zabudowując je ozdobnymi nadstawami. Zarówno dekarzy, jak i materiały do dachów, Wonlar-Larscy sprowadzili z zagranicy. Poprzedni dach z blachy pomalowanej na kolor czerwony został zastąpiony łupkowymi dachówkami. Przekształceniu uległy także wnętrza pałacu. Pomieszczeń było około 100. Większość z przeznaczeniem dla gości w przebudowywanych oficynach. 40 sal znajdowało się w samym pałacu.

Po przebudowie pałac zachwycał oczy swym pięknem aż do II wojny światowej. II wojna światowa ostatecznie zatarła świetność pałacu. 12.09.1939 r. stacjonujące w nim wojsko niemieckie podłożyło celowo ogień. Wraz z głównym budynkiem spaliła się oficyna gościenna. Straż pożarna nie została przez Niemców dopuszczona do gaszenia pożaru. Z dawnego założenia pałacowego została tylko wieża, wozownia i dawne pomieszczenia kuchenne. Ocalały prawdopodobnie tylko dlatego, że mieściła się w nich poczta i łącznica telefoniczna. W 1942 r. ruiny zgłiszcz rozebrano, część cegły z rozbiórki została wykorzystana do rozbudowy szpitala powiatowego przy ul. Lubelskiej. Po zakończeniu wojny resztki, jakie pozostały po pałacu, sprzedano mieszkańcom miasta, którzy wykorzystali ten materiał do odbudowy swoich domów.

Po wojnie ocalała wieża oraz dawna oficyna kuchenna z wozownią i stajnlami ze zniszczonymi pomieszczeniami. W miejscu spalonego pałacu w latach 50. XX w. władze miasta postanowiły wybudować budynek jako siedzibę Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. Projekt opracował inż. arch. Kokozow. Budowę rozpoczęto w 1957 r., zakończono w 1961.

Kubatura budynku wynosi 9200 m³. W części środkowej, na drugim piętrze znajduje się sala konferencyjna. Został w niej wykonany strop kasetonowy na wzór stropu pałacowego. Natomiast na zewnątrz budynku nad drugim piętrzem jest ściana w rodzaju attyki, na której w najwyższej jej części został umocowany symbol Kozienic przedstawiający na niebieskim tle jelenia skaczącego ponad drzewami. Obecnie w głównym budynku mieści się Urząd Miejski. Na wprost niego widnieje długa aleja. Swoje początek ma przy niezamykanej bramie wjazdnej z okalającymi ją po bokach 4 kolumnami. Na dziedzińcu zabytkowy basen, latem wypełniony wodą, wykorzystywany jest także jako miejsce na imprezy okolicznościowe.

Z dawnego zespołu pałacowego zachowały się do dziś:

- dawna wozownia i stajnia połączone w jeden zespół z obiektem dawnej oficyny kuchennej - lat 1778-82, przebudowana w latach ok. 1896-1900
- wieża (prawdopodobnie przełom XIX i XX w.)
- kamienne schody od strony parku (z poł. XIX w.)
- 2 cokoły pod rzeźby myśliwskie (z 2. poł. XVIII w.)
- cokoły z dwoma XIX-wiecznymi wazonami
- 4 XIX-wieczne słupy bramy wjazdowej
- 8 kolumn oświetleniowych
- basen obłożony kamiennym obramieniem.

Kościół pw. Św. Krzyża w Kozienicach

Nr rej. MWKZ 277/A/84 z dn. 27.12.1984

Kościół postawiony został w latach 1868-1869 za probostwa ks. Józefa Khauna dzięki finansowemu wsparciu gen. Włodzimierza Dena. Kamień węgielny wmurowany został w dniu 14.06.1868 r., konsekrowany przez biskupa sandomierskiego ks. Michała Józefa Juszyńskiego w dniu 24 października 1869 r. Kościół znajduje się w samym centrum Kozienic, przy głównym skrzyżowaniu ulic miasta: Warszawskiej, Lubelskiej, Radomskiej oraz Kochanowskiego, nieopodal dworca autobusowego. Zbudowany jest na zadrzewionej działce, ogrodzonej żelaznymi przęsłami z ceglanymi, otynkowanymi słupkami. Od strony pn. teren kościelny graniczy z Ogrodem Jordanowskim.

Kościół rozplanowany jest na rzucie prostokąta, trzynawowy, z szerszym od nawy głównej prezbiterium zamkniętym trójbocznie, z 2 zakrystiami, które mają oddzielne wejścia z zewnątrz. Wejście główne prowadzi przez frontową kruchtę, nad którą usytuowany jest chór muzyczny i wieża kościelna. Dodatkowe dwa wejścia boczne po obu stronach fasady. Wysoka jednokondygnacyjna bryła budowli zakończona jest dwukondygnacyjną wieżą. Fasada budynku ma dominującą środkową wieżę, wejście główne oraz nawy boczne rozdzielone są uproszczonymi pilastrami. Wieża z dzwonnica na wysokości dwóch trzecich przedzielona została gzymsem międzykondygnacyjnym. Wejście główne do kościoła prowadzi poprzez dwuskrzydłowe drzwi, zamknięte łukiem pełnym z ozdobnym boniowanym gzymsem. Wieżę wieńczy trójkątny tympanon, nad którym wznosi się dzwonnica z blachy, przepruta z każdej strony otworami dzwonowymi, przesłoniętymi metalową, poziomą żaluzją, z dachem iglicowym zwieńczonym krzyżem. Elewacje boczne zostały symetrycznie rozdzielone pilastrami z otworami okiennymi zamkniętymi łukiem prostym, okolone gzymсами z drzwiami prowadzącymi do dzwonnicy. Elewacja pd. jest symetryczna z drzwiami do zakrystii, oknami flankującymi prezbiterium oraz blendą, w której umiejscowiono krzyż i rzeźbę przedstawiająca Pietę.

Najpiękniejszymi elementami wnętrza świątyni są rokokowe ołtarze - główny i cztery boczne – rozmieszczone symetrycznie w nawach bocznych. W prezbiterium znajdują się również: po prawej stronie, nad wejściem do pomieszczenia dla ministrantów, obraz Świętej Rodziny z 1883 r. autorstwa Wojciecha Gersona; po przeciwnej stronie nad drzwiami zakrystii obraz z 2. poł. XVIII w. św. Jana Nepomucena pędzla Szymona Czechowicza, ofiarowany kościołowi przez Jana Kantego Fontanę. Na ścianie tęczowej zawieszono 2 wielkie obrazy olejne z końca XVIII w. Z lewej strony obraz z wyobrażeniem Matki Bożej Anielskiej z Dzieciątkiem Jezus na ręku, po prawej natomiast przedstawiający Matkę Boską Różańcową z Dzieciątkiem oraz klęczącymi postaciami św. Dominika i św. Klary. Wyposażenie świątyni uzupełnia również polichromowana ambona, wykonana z drewna. Marmurowa chrzcielnica (ufundowana w 1929 r.) umiejscowiona została pomiędzy prezbiterium a prawym ołtarzem bocznym.

Zabytek dostępny przez cały rok (w trakcie mszy) lub po uprzednim uzgodnieniu telefonicznym z proboszczem parafii.

Zespół klasztorny Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek od Cierpiących

Zespół klasztorny Franciszkanek od Cierpiących powstały na początku XX w. z inicjatywy siostry Kazimiery Gruszczyńskiej. Na rodzinnej posesji Matki Kazimiery powstał dom zakonny, a następnie dom nowicjatu, którego budowę ukończono w 1927 r. W skład zespołu przy ul. Konstytucji 3-go Maja wchodzi: kamienna figura św. Józefa, kaplica murowana i kościół pw. św. Józefa z 1915 r., murowany budynek ZOZ z 1914 r. i budynek gospodarczy z I i II ćw. XX w. oraz brama i mur klasztoru z lat 20. XX w. W obrębie zabudowań znajduje się kapliczka z figurą św. Franciszka z 1914 r. i figura Matki Boskiej z 1903 r. Obydwa obiekty są murowane. Od listopada 2009 r. do października 2012 r. został przeprowadzony pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków gruntowny remont budynków zgromadzenia. W dniu 6.06.2012 r. nastąpiło jego poświęcenie.

Hamernia, czyli walcownia miedzi z XVIII w. w Kozienicach

Po pożarze w 1782 r. odbudową Kozienic był zainteresowany sam król Stanisław August Poniatowski, który aprobował plan odbudowy miasta, udzielał pomocy finansowej i był zwolennikiem rozwoju przemysłu. Pod koniec XVIII w. powstaje więc fabryka broni palnej z własną hamernią czyli walcownią, w której przekuwa się miedź. Ta powstała manufaktura królewska produkowała nowoczesne, gwintowane sztucery w ilości ok. 500 szt. broni rocznie, w które uzbrajano kompanie strzeleckie. W czasie powstania kościuszkowskiego (1794 r.) wojska rosyjskie obrabowały miasto i zniszczyły manufakturę. Do dzisiejszych czasów przy ul. Hamernickiej ocalał tylko drewniany budynek dawnej walcowni miedzi.

Kramy kupieckie z XIX w.

Nr rej. MWKZ 246/A/84 z dn. 20.03.1984

Do pożaru miasta w 1782 r. zabudowa Kozienic była w całości drewniana. Najstarsze murowane domy powstały pod koniec XVIII w. i I poł. XIX w. w wyniku odbudowy miasta na podstawie planu regulacyjnego. Z tego okresu

zachowało się kilka domów przy ul. Kochanowskiego i Radomskiej. Kramy kupieckie znajdujące się przy ul. Radomskiej wybudowano ok. 1820 r. Odbudowane w latach 90-tych są długim, wąskim, parterowym budynkiem, z podcieniem na drewnianych słupach – jeden z nielicznych tego typu obiektów w Polsce.

Kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda w Brzeźnicy

Nr rej. MWKZ 282/A/85 z dn. 1.03.1985

Obecny kościół jest piątą, kolejną świątynią w Brzeźnicy. Wybudowany według projektu znanego warszawskiego architekta i konserwatora zabytków, Jarosława Wojciechowskiego, stanowi ciekawy przykład architektury neoromańskiej. Prace budowlane trwały na przestrzeni lat 1925- 1934, choć już do 1930 r. wykonano 3/4 całości prac.

Kościół wznosi się na placu przykościelnym o wymiarach ok. 75x50 metrów.

Podstawowym materiałem budulcowym ścian kościoła jest surowa czerwona cegła położona w układzie polskim, natomiast cokół, o wysokości ok. 132 m, wykonano z granitu ciosanego.

Ciekawa i rozbudowana architektura budowli przykuwa uwagę zróżnicowaną formą. Zestaw różnych brył wpływa na ekspresję monumentalnej struktury budynku sakralnego. Rzut jednonawowego kościoła poprzedza od zachodu kwadratowa kruchta główna, do której prowadzi domek portalowy. W kruchcie znajduje się chrzcielnica, dwie identyczne drewniane rzeźby Jezusa Chrystusa na krzyżu, a także tablice z listą duszpasterzy w Brzeźnicy w XX w., historią lokalnej parafii oraz tablica z nazwiskami 184 mieszkańców gminy Brzeźnica, żołnierzy AK-BCh i członków Polskiego Państwa Podziemnego poległych i zamordowanych podczas II wojny światowej. Po bokach kruchty zaprojektowano prostokątne pomieszczenia: od północy (lewa strona od wejścia) klatka schodowa, od południa pomieszczenie z urządzeniami ogrzewczymi, dalej zaś kruchty boczne z gankami na planie prostokąta. Korpus nawy jest trójprzęsłowy, po bokach 2 pierwszych przęseł występują regularne prostokątne, płytkie wnęki. Po bokach trzeciego przęsła architekt zaprojektował 2 kaplice: po lewej na planie prostokąta, zamkniętego półkółkiem (kaplica Najświętszej Marii Panny), po prawej stronie prostokątna kaplica św. Franciszka, dawniej sala katechetyczna. Znakem po wojennych zniszczeniach świątyni są ślady po pociskach artyleryjskich oraz 5 pocisków artyleryjskich wmurowanych w południowe mury.

Przestronne wnętrze świątyni o systemie filarowo- szkarpowym jest otynkowane z wnękami komunikującymi się z prostokątnymi przęsłami nawy, zamkniętym łukiem pełnym i arkadami. W budowlu występuje kilka rodzajów sklepień – kolebkowe (beczkowe) na gurtach, z lunetami w nawie. W prezbiterium, kruchtach, w gankach po boku krucht bocznych znajdziemy sklepienia krzyżowe.

Dzwonnica przy kościele pw. św. Jakuba Apostoła w Świerżach Górnych

Nr rej. MWKZ 851 z dn. 29.01.1959, 318 z 15.06.1967 oraz 159/A z 18.03.1982

Dzwonnica została wybudowana w 1744 r. razem z drewnianym, modrzewiowym kościołem pw. św. Jakuba Apostoła w Świerżach Górnych. Po 2 wiekach istnienia, w wyniku działań wojennych na przyczółku warecko-

magnuszewskim, kościółek został zrujnowany w 1944 r. Do czasów nam obecnych, pomimo zniszczeń w latach I i II wojen światowych, dzwonnica jednak pozostała i możemy obecnie podziwiać ten wyjątkowy zabytek.

Dzwonnica znajduje się na terenie podwórza kościelnego, w jego północno-wschodnim rogu.

Fundamenty zabytku są betonowe, wypełnione kamieniem i cegłą. Drewniane podwaliny, w ilości 6 sztuk, ułożone są krzyżowo, mają wymiary 30x30 cm. Podwaliny opierają się na podmurówce, natomiast same dają wsparcie dla 9 słupów drewnianych stanowiących szkielet. Konstrukcja szalowana jest deskami stawianymi pionowo na półfelic. Słupy połączone są wiązaniem krzyżowym i czopowane w podwalinę. Na środkowym słupie oparte są krokwie wiązane w stożek. Konstrukcje wzmacniają zaciosy i miecze, połączone tryblami – drewnianymi kołkami. Umocowanie krokwi na zacios. Dach został pokryty gontem. U góry występuje belkowanie równoległe dla umieszczenia dzwonów, których było 3. Wejście otwarte jest na zachód. Dach jest czterospadowy łamany, polski – namiotowy. Zakończony jest krótką sterczyną, a sterczyna szpicem z kulą. Na dole daszek – okap cokółowy, osłaniający podwaliny. Daszek chroniący podwaliny oraz dach pokryte są dartym gontem. Górna kondygnacja oszalowana jest pionowymi deskami z listowaniem. W górnej części nieoszalowane otwory dzwonowe zamknięte mieczami w formie pełnego łuku. Kubatura dzwonnicy wynosi około 430 m³, natomiast powierzchnia użytkowa 48,5 m². U podnóża dzwonnicy leży kamienna płyta, która była wmurowana w jeden z czterech słupów bramy z 1907 r., płyta zawiera zachowany fragment inskrypcji.

Kościół pw. św. Katarzyny z dzwonnica w Ryczywole

Nr rej. MWKZ 439/A/90 z dn. 16.11.1990

Pierwotny kościół pw. św. Katarzyny mógł istnieć już w poł. XIII w. Początkowo jako kościół filialny parafii w Świerżach Górnych, od 1390 r. już jako samodzielny, parafialny.

W 1874 r. parafianie, za namową księdza Jacka Wrońskiego, postanowili wybudować w centrum Ryczywołu godny miejscowości budynek kościelny. Kamień węgielny pod budowę obecnej świątyni położono 13.09.1875 r., a prace rozpoczęto w 1876 r. Ze względu na brak funduszy budowę przerwano w 1878 r., wznowił je jednak w roku następnym, już nowy proboszcz, ksiądz Ignacy Myślakowski. W 1884 r. ukończono budowę kościoła (jak świadczy data umieszczona na froncie budowli), a 8 czerwca tego samego roku biskup sandomierski, Antoni Ksawery Sotkiewicz, konsekrował kościół pw. św. Katarzyny Panny i Męczennicy.

Podczas I wojny światowej cały Ryczywół został zniesiony z powierzchni ziemi, lecz świątynia cudem przetrwała. Również podczas zaciętych walk w okolicy we wrześniu 1939 r. nie uszkodzono kościoła. Szczególnie boleśnie historia doświadczyła Ryczywoła w 1944 r. podczas walk o przyczółek warecko-magnuszewski – kościół został zniszczony. Dziekan kozienicki 10.02.1945 r. relacjonował o gruzowisku w całym Ryczywole, gdzie częściowo sponął kościół i plebania. Podjęto odbudowę kościoła W 1956 r., pięć lat później świątynię konsekrowano. Budynek kościelny został odbudowany na podobieństwo budowli z 1884 r., jednak z wystroju i wyposażenia

przedwojennej świątyni nie zostało wiele. W roku 1975 ksiądz Antoni Brodecki podjął działania restauratorskie. 16.11.1990 r. obiekt został wpisany do rejestru MWKZ.

W latach 1996-1997 prace wokół odnowienia świątyni prowadził proboszcz ks. Dionizy Wodzinowski – poprzedni proboszcz.

Kościół usytuowany jest w centrum wsi, na rozległym rynku, przy drodze krajowej nr 79 Kozienice- Warszawa. Teren kościelny rozłożony jest na planie prostokąta, otoczonego żeliwnym płotem, między betonowymi stylowymi słupami. Wzdłuż ogrodzenia kościoła rosną klony i kasztanowce. W północnym narożniku placu kościelnego stoi drewniany krzyż, a w zachodnim narożniku czworoboczna dzwonnica nakryta namiotowym dachem. Obok niej ustawiony jest pomnik Jana Pawła II na klinkierowym postumencie. W półn.-zach. odcinku ogrodzenia trójosiowa brama główna. W jej środkowej części są dwuskrzydłowe żeliwne wrota, po bokach jednoskrzydłowe. Przy wschodnim narożniku żeliwna furtka. Od półn.-wsch. i półn.-zach. terenu kościelnego znajduje się ryczywolski rynek, zadrzewiony, obsiany trawą, na którym są ławeczki i urządzenia rekreacyjne dla dzieci. Od półd.-wsch. droga, za którą są zabudowania mieszkalne i gospodarcze wsi, od półd.-zach. kościół sąsiaduje z remizą strażacką i terenem OSP. Prezbiterium kościoła skierowane jest na półd.-wsch.

Zabytkowe cmentarze na terenie gminy

Na terenie gminy Kozienice zlokalizowanych jest szereg zabytkowych nekropolii. Najstarsza wpisana do rejestru znajduje się przy kościele parafialnym w Brzeźnicy, a jej datowanie można określić na XIV wiek. Do rejestru zabytków został również wpisany cmentarz parafialny rzymsko – katolicki w Kozienicach.

Liczną grupę stanowią cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej. Większość z nich pochodzi z okresu operacji dęblińsko – warszawskiej w 1914 r. i walk frontowych kampanii w 1915 r. Na cmentarzach tych oprócz Polaków walczących w armiach zaborców spoczywają żołnierze austro – węgierscy, niemieccy i rosyjscy.

Cmentarz z I wojny światowej w Świerżach Górnych Nr rej. MWKZ 274/A/84 z dn. 06.09.1984 - cmentarz jest obiektem zabytkowym o prawie wiekowej historii. Do dziś zachował się początkowy (1917 r.) układ przestrzenny cmentarza. Układ ten tworzy rzędowe ulokowanie mogił przedzielonych aleją główną wzdłuż osi wschód-zachód. Aleja ta dzieli główną partię cmentarza na 2 kwatery oraz zamykającą ją wieńcowym ulokowaniem mogił założonych na planie prostokąta. W centralnej części cmentarza znajduje się drewniany krzyż bez opisu o wysokość około 5 m.

Przez lata opieka i zainteresowanie nim czy to odpowiednich władz, czy lokalnej społeczności, były zróżnicowane. W 1928 r. ówczesne władze zajmujące się konserwacją cmentarzy wojennych określiły stan obiektu jako zły, przystąpiono więc do renowacji. W połowie lat 80. XX w. stan określano jako dobry. Przed wpisaniem do rejestru MWKZ i objęciem go ochroną konserwatorską, obiektem głównie zajmowała się okoliczna ludność, dokonująca drobnych prac porządkowych. Współcześnie w ramach opracowanego i realizowanego przez gminę Kozienice „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kozienice” cmentarz został

odnowiony. Przeprowadzono renowację ogrodzenia, wykonano tablicę informacyjną, zrobiono nowe napisy na grobach żołnierskich oraz na bieżąco utrzymywana jest czystość i porządek.

Kolejną grupę stanowią cmentarze ewangelicko – augsburskie związane z obecnym na terenie gminy osadnictwem olęderskim. Spośród nich wyróżnia się cmentarz w Chinowie, wpisany do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w Holendrach Kuźmińskich oraz w Kozienicach.

Cmentarz ewangelicko-augsburski w Chinowie nr rej. MWKZ 465/A z dn. 5.11.1991 - został założony prawdopodobnie przed 1840 r., kiedy powstał ewangelicki kantorat Chinów w ramach filiału kozienickiego (parafia radomska). Kantorat to najmniejsza jednostka administracyjna kościoła ewangelickiego, zakładana na wsiach, gdzie przewodnią rolę pełnił kantor – przywódca duchowy, mający uprawnienia do wykonywania podstawowych czynności religijnych, nauczyciel w szkole, kierownik orkiestry i chóru oraz często przywódca administracyjny wsi. Cmentarz jest nieogrodzony i rozplanowany na planie trójkąta równoramiennego, a według relacji okolicznych mieszkańców dawniej miał wymiary 108x108x30 metrów. Odnajdziemy na nim mogiły pochowanych osadników niemieckich przybyłych na teren kozienickiego Powiśla w 2. poł. XIX w. Ponadto, jak relacjonują najstarsi mieszkańcy Ryczywołu, na tym cmentarzu byli chowani żołnierze Wehrmachtu po walkach o przedmoście maciejowickie we wrześniu 1939 roku.

5.2.6. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome na terenie gminy, to przede wszystkim wyposażenie kościołów, a także obiekty znajdujące się w muzeum w Kozienicach.

Najcenniejszym zabytkiem ruchomym na terenie gminy Kozienice jest kolumna upamiętniająca narodziny króla Zygmunta I Starego z początku XVI wieku. Pomnik ten został odrestaurowany jeszcze w 1702 r. przez Hieronima Lubomirskiego i znajduje się blisko długiej dojazdowej alei w parku przypałacowym, nie zmieniwszy swojego położenia od czasu jego postawienia.

Pomnik ten jest uznany jako najstarszy świecki polski pomnik w Polsce.

Rysunek 2. Kolumna upamiętniająca narodziny króla Zygmunta I Starego z początku XVI wieku.

Cenne elementy wyposażenia znajdują się w kościele pw. Św. Krzyża w Kozienicach. Należą do nich:

- Drewniany rokokowy ołtarz główny,
- 4 ołtarze boczne,
- Krzyż z rzeźbioną w drewnie figurą Chrystusa,
- Obrazy olejne na płótnie, w tym obraz św. Rocha, Matki Boskiej z Dzieciątkiem, św. Antoniego,
- Monstrancja wieżyczkowa pochodząca z 1587 r.,
- Wczesnobarokowa puszka z I połowy XII w.,
- Trybularz barokowy,
- Relikwiarz wykonany w 1784 r.

Ważną wartość zabytkową posiada ołtarz główny w kościele parafialnym w Brzeźnicy pochodzący z cerkwi prawosławnej w Kozienicach, a także drewniana ambona wykonana przez jednego z legionistów walczących pod Łaskami. W jego górnej części znajduje się orzeł z mieczem w szponach, którego otaczają białe orły legionowe zrzucające łańcuchy.

W kościele w Ryczywole znajduje się barokowa puszka z czaszą i pokrywą z początków wieku XVIII.

Na terenie gminy Kozienice zlokalizowane są liczne kapliczki i krzyże przydrożne, wznoszone najczęściej przy drogach i skrzyżowaniach. Tego typu obiekty spotkać można m.in. w Brzeźnicy, Dąbrówkach, Janowie, Staszowie, Wójtostwie oraz w Kozienicach. Najstarsze kapliczki pochodzą z końca XIX wieku, pozostałe na przełomie XIX i XX wieku oraz pierwszej połowy XX wieku.

Na szczególną uwagę, ze względu na unikatową formę i wartości kulturowe zasługuje drzewo pożegnalne „Choica” we wsi Stanisławice pod Kozienicami. Jest to prawdopodobnie jedyny pomnik sosny – kapliczki w Polsce usytuowany przy drodze, którą każdy mieszkaniec pokonywał po raz ostatni w drodze na kozienicki cmentarz.

5.2.7. Zabytki archeologiczne

Największą natomiast wartość poznawczą w gminie Kozienice mają stanowiska w pasie pomiędzy Wilczkowicami i Ryczywołem. Szczególną ochroną należy objąć w planach zagospodarowania przestrzennego stanowiska: Ryczywół st. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 11, 12, 13 oraz Wilczkowice Górne st. 2.

Wykaz stanowisk archeologicznych stanowi załącznik do niniejszego opracowania.

W granicach gminy Kozienice reprezentowane są wszystkie epoki i okresy chronologiczne.

Obraz pradziejów układa się w czterech dominujących na omawianym terenie etapach:

- epoka kamienia z pojedynczymi stanowiskami kultury świderskiej,
- epoka brązu i wczesna epoka żelaza z dominującymi kulturami lużycką i kulturą grobów kłoszowych,
- epoka żelaza za stanowiskami kultury przeworskiej,
- wczesne średniowiecze i dość intensywne osadnictwo w widłach Wisły i Radomki od XI wieku po XII wiek – związane z rozwojem osadnictwa wokół dzisiejszego Ryczywołu.

Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Kozienice przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 1. Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Kozienice.

Numer AZP	Numer stanowiska na obszarze	Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Funkcja obiektu	Blizsza chronologia
68 - 70	1	Ryczywół	1	miasto	XIV – XIX w.
68 - 70	3	Ryczywół	3	cmentarz. żydowski (kirikut)	1 poł. XVIII – XIX (XX?) wiek?
68 - 70	4	Ryczywół	4	miasto	XIX – XX w.
68 - 70	9	Wilczkowice Górne	1	wieś	XIV – XX w.
68 - 70	10	Wola Chodkowska	1	wieś młyn ceglarnia	XIV – XX w. XV – XVII w. XIX w.
68 - 70	11	Wilczkowice Górne	2	obozowisko? ślady osadnictwa cmentarz? cmentarz?	Paleolit schyłkowy ? Epoka kamienia – epoka brązu Wczesna epoka żelaza Młodszy okres przedrzymski i starszy okres rzymski (B2)
68 - 70	12	Ryczywół	5	cmentarz ?	Starożytność – wczesne średniowiecze ?
68 - 70	13	Wilczkowice (Górne?)	3	ślad osadnictwa	Środkowa epoka brązu – wczesna epoka żelaza ?
68 - 70	14	Chodków	2	ślad osadnictwa	Starożytność ?
68 - 70	15	Ryczywół	6	ślady osadnictwa osada ?	Epoka brązu Okres rzymski

Numer AZP	Numer stanowiska na obszarze	Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Funkcja obiektu	Bliższa chronologia
				ślady osadnictwa	Okres nowożytny XVII – XVIII w.
68 - 70	16	Ryczywół	7	ślady osadnictwa osada ? osada ? ślady osadnictwa	Okres rzymski ? Wczesne średniowiecze VIII – X w. XI-XIII w. Koniec XV – XVI, XVII w.
68 - 70	17	Michałówka	1	ślad osadnictwa	Paleolit schyłkowy ?
68 - 70	18	Wilczkowice Górne	4	ślady osadnictwa	starożytność
68 - 70	19	Wilczkowice Górne	5	ślady osadnictwa	starożytność
68 - 70	20	Ryczywół	8	ślad osadnictwa	Wczesna epoka żelaza
68 - 70	21	Ryczywół	9	osada ? ślady osadnictwa ślady osadnictwa miejskiego	Wczesna epoka żelaza – okres rzymski VIII – X w. XVII – XVIII w.
68 - 70	22	Ryczywół	10	ślady osadnictwa ślady osadnictwa ślady osadnictwa	Starożytność – wczesne średniowiecze XV – XVI w. XVII – XVIII w.
68 - 70	23	Ryczywół	11	osada ? cmentarz ? ślady osadnictwa ślad osadnictwa	Wczesna epoka żelaza ? Młodszy okres przedrzymski – okres rzymski ? ----
68 - 70	24	Ryczywół	12	ślad osadnictwa cmentarz ślady osadnictwa osada ? osada ?	neolit Wczesna epoka żelaza okres przedrzymski Młodszy okres przedrzymski XI – XII w.
68 - 70	25	Ryczywół	13	osada	Starszy – młodszy okres przedrzymski
68 - 70	26	Ryczywół	14	osada ? ślady osadnictwa wiejskiego	Okres rzymski XVII – XVIII w.
68 - 70	27	Ryczywół	15	ślady osadnictwa wiejskiego ślady osadnictwa wiejskiego	XIII – XV w. XVI – XVII w.
68 - 70	28	Ryczywół	16	ślad osadnictwa ślady osadnictwa ślady osadnictwa wiejskiego	nieokreślona Okres rzymski – wczesne średniowiecze XII – XIII w. XVI – XVII, XVIII w.
68 - 70	29	Ryczywół	17	ślad osadnictwa ślady osadnictwa wiejskiego	---- XVI – XVII w.
68 - 70	30	Wola Chodkowska	7	ślad osadnictwa	Epoka kamienia – epoka brązu ?
68 - 70	40	Wola	8	ślady osadnictwa	Wczesna epoka żelaza

Numer AZP	Numer stanowiska na obszarze	Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Funkcja obiektu	Blizsza chronologia
		Chodkowska		ślady osadnictwa ślady osadnictwa	Wczesna epoka żelaza – okres rzymski ? ---
68 - 70	41	Wola Chodkowska	9	ślady osadnictwa	Wczesna epoka żelaza
68 - 70	42	Wola Chodkowska	10	ślady osadnictwa ślady osadnictwa	starożytność ---
68 - 70	43	Ryczywół	18	ślady osadnictwa ślady osadnictwa	Wczesna epoka żelaza – okres rzymski ---
68 - 70	44	Ryczywół	19	ślady osadnictwa	okres rzymski ?
71 - 71	1	Kociołki	1	cmentarzysko	latyn
71 - 71	2	Stanisławice	4	osada	Średniowiecze, nowożytność
71 - 71	3	Stanisławice	5	osada	Średniowiecze, nowożytność
71 - 71	4	Stanisławice	6	ślad osadnictwa	Epoka kamienia
71 - 71	5	Stanisławice	7	osada	Średniowiecze, nowożytność
71 - 71	6	Stanisławice	8	Osada ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze średniowiecze
71 - 71	7	Babia Góra	1	ślad osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
71 - 71	8	Katarzynów	1	ślad osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
71 - 71	9	Aleksandrówka	1	ślad osadnictwa osada	średniowiecze nowożytność
71 - 71	10	Aleksandrówka	2	ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich
71 - 71	11	Janów	1	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu Kultura pucharów lejkowatych, neolit
71 - 71	12	Janów	2	ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich
71 - 71	13	Kociołki	2	osada	Okres wpływów rzymskich
71 - 71	14	Kociołki	3	osada	Średniowiecze, nowożytność
71 - 71	15	Kociołki	4	osada ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze Średniowiecze
71 - 71	16	Kajzerówka	1	osada	Średniowiecze, nowożytność
71 - 71	17	Kociołki	5	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu Wczesne średniowiecze
71 - 71	18	Kociołki	6	osada	Średniowiecze, nowożytność
71 - 71	19	Kociołki	7	ślad obozowiska ślad osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu Wczesne średniowiecze
71 - 71	20	Kociołki	8	ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich
71 - 71	21	Janów	3	ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze

Numer AZP	Numer stanowiska na obszarze	Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Funkcja obiektu	Blizsza chronologia
				osada	Średniowiecze, nowożytność
71 - 72	1	Śmietanki	1	----	Okres halsztacki - lateński
71 - 72	2	Ruda	1	----	Okres halsztacki - lateński
71 - 72	3	Piachy	1	----	Okres halsztacki - lateński
70 - 71	1	Kozienice	1	śląd osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
70 - 71	2	Kozienice	2	śląd osadnictwa	Kultura pucharów lejkowatych, neolit
70 - 71	3	Kozienice	3	cmentarzysko	Kultura grobów kloszowych, latyn
70 - 71	4	Opatkowice	1	obozowisko	Epoka kamienia
70 - 71	5	Opatkowice	2	cmentarzysko	Kultura grobów kloszowych, latyn
70 - 71	6	Majdany	1	śląd osadnictwa	średniowiecze
70 - 71	7	Majdany	2	śląd obozowiska	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
70 - 71	8	Opatkowice	3	osada	Średniowiecze, nowożytność
70 - 71	9	Majdany	3	osada	Średniowiecze, nowożytność
70 - 71	10	Opatkowice	4	osada	Kultura pucharów lejkowatych, neolit
70 - 71	11	Cudów	1	śląd osadnictwa	Średniowiecze
70 - 71	12	Kozienice	4	śląd obozowiska	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
70 - 71	13	Kozienice	5	śląd osadnictwa	Okres wpływów rzymskich
70 - 71	14	Kozienice	6	osada osada	Wczesne średniowiecze Średniowiecze, nowożytność
70 - 71	15	Kozienice	7	śląd obozowiska	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
70 - 71	16	Kozienice	8	śląd obozowiska śląd osadnictwa	Epoka kamienna – wczesna epoka brązu Epoka brązu
70 - 71	17	Chartowa	1	śląd obozowiska	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
70 - 71	18	Chartowa	2	śląd osadnictwa	neolit
70 - 71	19	Chartowa	3	osada	Średniowiecze, nowożytność
70 - 71	20	Stanisławice	1	śląd osadnictwa	Neolit ?
70 - 71	21	Stara Wieś	1	osada	Wczesne średn, średniowiecze, nowożytność
70 - 71	22	Wójtostwo Poduchowe	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu Okres wpływów rzymskich
70 - 71	23	Stanisławice	2	śląd osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu

Numer AZP	Numer stanowiska na obszarze	Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Funkcja obiektu	Blizsza chronologia
				osada	średniowiecze
70 - 71	24	Stanisławice	3	osada	Średniowiecze, nowożytność
70 - 72	1	Dąbrówki	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu neolit Wczesne średniowieczne (X – XII w.)
70 - 72	2	Wólka Turzyńska	1	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu Późne średniowieczne Nowożytność (XVI w.)
70 - 72	3	Kępki	1	osada	nowożytność
70 - 72	4	Holendry Kozienickie	1	osada	Późne średniowieczne
70 - 72	5	Przewóz	1	osada	Późne średniowieczne - nowożytność
70 - 72	6	Wójtostwo pod Dąbrówkami	1	śląd osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
70 - 72	7	Wójtostwo pod Dąbrówkami	2	śląd osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
69 - 70	1	Łaszówka	1	śląd osadnictwa	nowożytność
69 - 70	2	Selwanówka	1	śląd osadnictwa	Mezolit – wczesna epoka brązu
69 - 70	3	Selwanówka	2	śląd osadnictwa	Starożytna bliżej nieokreślona
69 - 70	4	Wola Chodkowska	5	śląd osadnictwa	Starożytna bliżej nieokreślona
69 - 70	10	Wola Chodkowska	1	śląd osadnictwa	nowożytność
69 - 70	11	Wola Chodkowska	2	osada	nowożytność
69 - 70	12	Wola Chodkowska	3	osada	nowożytność
69 - 70	13	Wola Chodkowska	4	śląd osadnictwa	nowożytność
69 - 71	1	Świerże Górne	1	wieś historyczna	III – IV okres epoki brązu
69 - 71	2	Chinów	1	cmentarzysko	Starszy okres rzymski
69 - 71	3	Chinów	2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada	Neolit – wczesna epoka brązu wczesna epoka brązu wczesna epoka żelaza Okres rzymski
69 - 71	4	Nowa Wieś	1	cmentarzysko	wczesna epoka żelaza
69 - 71	5	Nowa Wieś	2	osada	Okres rzymski ?
69 - 71	6	Chinów	3	śląd osadnictwa osada	Epoka kamienia – epoka żelaza wczesna epoka żelaza (?)
69 - 71	7	Chinów	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	mezolit epoka kamienia

Numer AZP	Numer stanowiska na obszarze	Miejscowość	Numer stanowiska w miejscowości	Funkcja obiektu	Bliższa chronologia
				osada osada ślad osadnictwa	Późna epoka brązu – wczesna epoka żelaza Młodszy okres przedrzymski – okres rzymski XVI – XVII w.
69 - 71	8	Świerże Górne	2	ślad osadnictwa ślady osadnictwa ślad osadnictwa	starożytność XVI – XVII w. XIX w.
69 - 71	9	Chinów	5	ślad osadnictwa ślady osadnictwa wiejskiego	epoka brązu - okres rzymski XVIII – XX w.

5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Muzeum Regionalne w Kozienicach im. Prof. Tomasza Mikockiego

Zbiory Muzeum liczą obecnie kilka tysięcy eksponatów. Najatrakcyjniejsze pod względem merytorycznym, są zbiory etnograficzne zgromadzone w dwóch działach: kultury materialnej i sztuki ludowej. Są to przede wszystkim narzędzia pracy typowe dla dawnych wiejskich i małomiasteczkowych zawodów, kolekcja uli, o ciekawej zróżnicowanej konstrukcji, z których najstarsze przerobione zostały z barci, licznych niegdyś w kozienickich lasach. Okazuje się również całościowe wyposażenie warsztatów: powroźniczego i bednarskiego. Zbiory pamiątek historycznych, to w głównej mierze dokumenty archiwalne, fotografie, widokówki, druki ulotne dotyczące Kozienic i najbliższego regionu i cenne przede wszystkim z punktu widzenia ich lokalnej historii. Prócz wspomnianych eksponatów, warto odnotować m.in. oryginalny uroczysty uniform noszony przez Józefa Zmitrowicza, posta na Sejm 1922-1927, druki z czasów Sejmu Czteroletniego, rewolwer Lefauchaux, wz. 1853, skarb monet z XVII/XVIII w., mapy Polski Senexa i Schenicusa oraz wiele innych.

W muzealnym zbiorze sztuki na szczególne uwzględnienie zasługuje kolekcja dzieł powstałych w kręgu artystów Legionów Polskich J. Piłsudskiego. Składają się nań grafiki (także teki grafik) przykłady ówczesnej typografii, obrazy i rysunki (J. Fałat, K. Sichulski). Ponadto muzeum posiada pojedyncze obrazy, m. in. T. Ajdukiewicza, W. Tracewskiego, E. Radzikowskiego, F. Klopfera i in. oraz skromny zbiór grafik (XVII-XX w.) i rzemiosła artystycznego.

5.2.9. Dziedzictwo niematerialne

Bardzo ważną częścią dziedzictwa kulturowego oprócz zabytków, dzieł sztuki i cennych eksponatów jest także tradycja, żywe niematerialne dziedzictwo jako przejaw kultury odziedziczonej po przodkach i przekazywanej kolejnym pokoleniom. Jest ono niezmiernie ważne w procesie kształtowania tożsamości lokalnej społeczności. Ważnym jego elementem jest ochrona miejsc pamięci, której celem jest zachowanie wszelkich śladów i utrwalenie znaczących dla tożsamości narodowej wydarzeń, faktów, postaci z dziejów państwa i narodu polskiego, walk o zjednoczenie i niepodległość Polski ze szczególnym uwzględnieniem celów wychowawczych

i edukacyjnych, tak aby służyły popularyzacji wiedzy o dokonaniach Polaków, stanowiły trwały element tożsamości narodowej i składnik współczesnego życia.

Na terenie gminy rozwinięta jest działalność różnych stowarzyszeń utrzymujących, kultywujących i popularyzujących niematerialne i materialne dziedzictwo kulturowe gminy. Organizacje te aktywnie współpracują z samorządami powiatowym i gminnymi, integrują lokalne społeczności. Zaliczamy do nich m.in.: koła gospodyń wiejskich, a także konkretne lokalne stowarzyszenia, czy oddziały ogólnopolskich stowarzyszeń. Do najbardziej aktywnych na terenie gminy zaliczono: Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienickiej, Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Kozienicka”, Stowarzyszenie Kobiet Ziemi Kozienickiej, Stowarzyszenie Twórców Ludowych oddział Kozienice, Stowarzyszenie Klub Seniora „Radosna Jesień”, Klub Seniora „Złota Jesień” Kozienice, Związek Kombatanów RP i Byłych Więźniów Politycznych Koło w Kozienicach, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Oddział w Kozienicach, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej koło Kozienice, Kozienickie Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznych.

Ponadto warto wymienić grupy nieformalne i pasjonackie, takie jak: Grupa Twórcza „Vena” i Grupa Poetycka „Erato” przy Kozienickim DK. Ponad wyżej wymienione instytucje i grupy ważną rolę odgrywają również twórcy indywidualni – często będący członkami różnych grup i stowarzyszeń, lecz nierzadko pracujących i działających na rzecz dziedzictwa kulturowego powiatu kozienickiego samodzielnie.

Bogatym źródłem kultury niematerialnej powiatu kozienickiego jest dzieło Oskara Kolberga wydane pod koniec XIX w. pt.: „Lud”. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce”. W 20 i 21 tomie zatytułowanym „Radomskie” znajduje się przeszło 400 przysłów, 100 tekstów piosenek i melodii, liczne zagadki, ludowe widowiska pochodzące z okolic Kozienic i obecnego powiatu kozienickiego. Do cennych źródeł poznania dziedzictwa kulturowego powiatu należą także opisy obrzędów weselnych, opisy wierzeniowe.

Oprócz tego dzieła, również i we współcześnie wydawanych książkach znajdziemy wiele ciekawych, interesujących informacji na temat zabytków, historii, dziedzictwa kulturowego i kultury niematerialnej. Wymienić tu można m.in. publikacje opracowywane i wydawane przez Starostwo Powiatowe w Kozienicach, Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienickiej, Lokalną Grupę Działania „Puszcza Kozienicka”, Kozienickie Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznych.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony o najwyższym znaczeniu dla gminy

Lista zabytków znajdujących się w rejestrze Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, mających jednocześnie najwyższe znaczenie dla gminy pod względem materialnym, duchowym i turystycznym:

Część wiejska gminy Kozienice

Brzeźnica

- kościół par. p.w. Najśw. Serca Pana Jezusa, 1911-37, nr rej.: 282/A z 01.03.1985

- cmentarz przykościelny (XV-XVIII w.) przy kościele parafialnym p.w. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda w granicach obecnego ogrodzenia (dz. ew. nr 436/3 obr. 000-2 Brzeźnica KW.27303), dec. MWKZ w Warszawie, nr rej. A-1047 z dnia 09.09.2011 r. ,

Janików

- park, XIX, nr rej.: 631 z 17.12.1957

Ryczywół

- kościół p.w. św. Katarzyny, 1876-84, 1945-49, nr rej.: 439/A z 16.11.1990
- dzwonnica, nr rej.: j.w.

Stary Chinów

- cmentarz ewangelicko-augsburski, 1840-1944, nr rej.: 465/A z 05.11.1991

Świerże Górne

- dzwonnica cmentarna (przy kościele), drewn., poł. XVIII, nr rej.: 851 z 29.01.1959, 318 z 15.06.1967 oraz 159/A z 18.03.1982
- cmentarz wojenny z I wojny światowej, nr rej.: 274/A z 06.09.1984

Wólka Tyrzyńska

- zagroda, k. XIX, nr rej.: 315/A z 14.08.1985:
- dom, drewn.
- Chlew
- Stodoła
- Spichrz
- szopa

Część miejska gminy Kozienice

- kościół par. p.w. św. Krzyża, 1868-69, nr rej.: 277/A z 27.12.1984
- cmentarz par. rzym.-kat., poł. XIX, nr rej.: 464/A z 05.11.1991
- cmentarz żydowski, XVI-XX, nr rej.: 403/A z 03.04.1989
- cmentarz rodziny Dehnów, 1 poł. XIX, nr rej.: 523/A z 06.04.1992
- zespół pałacowo-parkowy, XVIII - XIX - XX, nr rej.: 315/A/67 z 15.06.1967 oraz 98/A z 18.03.1981:
- pałac, nr rej.: 200 z 20.08.1955
- park, nr rej.: 630 z 17.12.1957
- kramy, drewn.-mur., poł. XIX, nr rej.: 246/A z 20.03.1984
- willa, ul. Kochanowskiego 20, 1923, nr rej.: 340/A z 10.04.1986

- dworek, ul. 1 Maja 10, poł. XIX, nr rej.: 531/A z 30.10.1992
Kozienice - Stara Wieś
- kaplica, k. XVIII, nr rej.: 627 z 28.10.1971, 830 z 28.01.1959

Wykaz zabytków nieruchomości wpisanych do gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 w/w ustawy podstawą opracowania programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków. Według rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 listopada 2020 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56) GEZ jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

Karta ewidencyjna zabytku zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku, jego miejsce położenia lub przechowywania, zwięzły opis cech i wartości kulturowych oraz wskazanie właściciela i posiadacza zabytku.

Zweryfikowana gminna ewidencja zabytków nie jest zamknięta i może być zwiększana zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tabela 2. Wykaz zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków na terenie gminy Kozienice (po weryfikacji terenowej w 2022 r.)

KOZIENICE - TEREN WIEJSKI			
1.	Brzeźnica	71	budynek poczty murowany z 1923r.
2.	Brzeźnica		kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego i św. Leonarda, murowany, 1911-1937
3.	Brzeźnica		plebania – pierwotnie kaplica mur. ok. 1915r.
4.	Brzeźnica		kapliczka – Jezus Frasobliwy mur. p. XX w.
5.	Cudów	16	dom drewn., pocz. XX w.
6.	Dąbrówki		kapliczka z figurą Matki Boskiej z 1877r.
7.	Holendry Kozienickie	6	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
8.	Holendry Piotrkowskie		krzyż przydrożny drewn., pocz. XX w.
9.	Holendry Piotrkowskie	1	dom drewn. z 1925r.
10.	Janów		kapliczka Matki Boskiej, mur. 1938r.
11.	Majdany	11	dom drewn. z 1920r.
12.	Nowa Wieś	86	dom mieszkalny drewn. z pocz. XX w.(1932r.)
13.	Piotrkowice	6	dom drewn. z 1922r.
14.	Piotrkowice	16	dom drewn. z 1944r.
15.	Piotrkowice	35	dom drewn. z 1936r.
16.	Ryczywół		kościół paraf. p.w. św. Katarzyny, mur. 1876-84, dobud. 1945-1949

17.	Ryczywół		dzwonnica z ok.1884r.
18.	Samwodzie	35	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
19.	Staszów	2	dom mieszkalny drewn. ok. 1920r.
20.	Staszów	3	dom mieszkalny drewn. ok. 1920r.
21.	Staszów	5	dom mieszkalny drewn. ok. 1920r.
22.	Staszów		kapliczka Jezus pod krzyżem mur. 1919r.
23.	Świerże Górne		dzwonnica przy kościele p.w. św. Jakuba Apostoła drewn. ok.1744r.
24.	Wola Chodkowska	85	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
25.	Wójtostwo		kapliczka przydrożna mur. 1914r.
26.	Wólka Tyrzyńska	33	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w.
KOZIENICE - TEREN MIEJSKI			
27.	Al. 1-go Maja	3	dom mur. IV ćw. XIX w.
28.	Al. 1-go Maja	5	dom drewn. IV ćw. XIX w.
29.	Al. 1-go Maja	9	dom drewn. IV ćw. XIX w.
30.	Al. 1-go Maja	10	dom drewn. I poł. XIX w.
31.	Al. 1-go Maja	12	dom mur. lata 30-te XX w. (1925r.)
32.	Batalionów Chłopskich	11	dom mur. II ćw. XX w. lata 20-te XX w.
33.	Batalionów Chłopskich	24	dom mur. IV ćw. XIX w.
34.	Batalionów Chłopskich	26	dom mur. IV ćw. XIX w.
35.	Bohaterów Studzianek	20	dom mieszkalny drewn. II ćw. XX w. 1940r.
36.	Hamernicka	5	dom mur. z 1930r.
37.	Hamernicka	27	dom drewn. II ćw. XX w. ok. 1930r.
38.	Hamernicka	43	budynek hamerni drewn. z XVIII w., przebud. 1935r.
39.	Hamernicka		kapliczka mur. z 1883r.
40.	Kochanowskiego		kościół paraf. pw. św. Krzyża, mur. 1868-69
41.	Kochanowskiego	2	dom mur. 1937r.
42.	Kochanowskiego	6	dom mur. XVIII/XIX w.
43.	Kochanowskiego	22	willa mur. 1923 r.
44.	Kochanowskiego	24	dom mur. z 1928r.
45.	Kochanowskiego	29	dom mieszkalny drewn. I ćw. XX w. 1920r.
46.	Kochanowskiego	34-36	dom drewn. I ćw. XX w.
47.	Kochanowskiego	42	dom mur. pocz. II ćw. XX w.
48.	Kochanowskiego	44	dom mur. pocz. II ćw. XX w.
49.	Kochanowskiego	48	dom drewn. 30-te lata XX w.
50.	Konstytucji 3-go Maja	13	dom mieszkalny mur. z pocz. XX w.
51.	Konstytucji 3-go Maja	18	dom mieszkalny mur. z IV ćw. XIX w.
52.	Konstytucji 3-go Maja	37	kaplica Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, mur. 1915r.

53.	Konstytucji 3-go Maja	37	dom zgromadzenia w zespole klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących mur. 1914r.
54.	Konstytucji 3-go Maja	37	bud. gospodarczy Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, mur. I-II ćw. XX w.
55.	Konstytucji 3-go Maja	37	brama i mur klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących lata 20-te XX w.
56.	Konstytucji 3-go Maja	37	figura Matki Boskiej w zespole klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, mur. w 1903r.
57.	Konstytucji 3-go Maja	37	figura św. Józefa w zespole klasztoru Zgromadzenia S.S. Franciszkanek od Cierpiących, kamień, I ćw. XX w.
58.	Konstytucji 3-go Maja	47	dom mur. 1901r. (rok ukończ.)
59.	Konstytucji 3-go Maja	53	dom mur. I ćw. XX w.
60.	Kościuszki	2	dom dREW. lata 20-te XX w.
61.	Kościuszki	3	dom mur. I ćw. XX w.
62.	Lubelska	1	dom mur. II poł. XIX w.
63.	Kozienice Kolonia		Figura Matki Boskiej, I ćw. XX w.
64.	Lubelska	2	dom mur. II poł. XIX w.
65.	Lubelska	3	dom mur. IV ćw. XIX w.
66.	Lubelska	4	dom mur. lata 20-te XX w.
67.	Lubelska	5	dom mur. IV ćw. XIX w.
68.	Lubelska	13	dom mur. lata 20-te XX w.
69.	Lubelska	20	dom mur. lata 30-te XX w.
70.	Lubelska	22-24	dom mur. pocz. II ćw. XX w.
71.	Lubelska	26	dom mur. II poł. XIX w.
72.	Lubelska	30	dom dREW. II ćw. XX w. (z 1930r.)
73.	Lubelska	52/54	dom dREW. lata 30-te XX w.
74.	Lubelska	53	dom mur. lata 20-te XX w.
75.	Lubelska	75	dom dREW. 20-30-te lata XX w.
76.	Lubelska	97	dom dREW. lata 30-te XX w.
77.	Lubelska – d. Stara Wieś		kaplica mur. II poł. XIX w.
78.	Maciejowicka	2	dom dREW. z 1900r.
79.	Maciejowicka	6	dom mur. z 1929r.
80.	Młyńska		młyn mur. IV ćw. XIX w.
81.	Parkowa	5b	dom z wieżą mur. z końca XVIII w.
82.	Parkowa	5	pałac w zespole pałacowo-parkowym, II poł. XIX w.
83.	Parkowa	5	oficyna kuchenna-pałac. mur 1839-65
84.	Parkowa	5	łącnik w zespole pałac. mur. II poł. XIX w.
85.	Parkowa	5	stajnia w zespole pałac. mur. II poł. XIX w.
86.	Parkowa	5	kolumna w zespole pałac. kamień, II połowa XIX w.
87.	Parkowa	5	kolumna pamiątkowa w zespole pałac. kamień, II połowa XIX w.

88.	Parkowa	5	dziedziniec pałac. XVIII/XIX w.
89.	Parkowa	5	park pałac. 1786-1791r.
90.	Parkowa	5	brama wjazdowa w zespole pałacowym, mur. XIX w.
91.	Parkowa	5	żeliwne ogrodzenie –mauzoleum Denów, II poł. XIX w.
92.	Parkowa	5	mauzoleum Denów w zespole pałac. , kamień II poł. XIX w.
93.	Parkowa	5	bud. gospodarczy w zespole pałac mur. XIX w.
94.	Parkowa	5	pomnik upamiętniający narodziny Zygmunta I Starego; 1527-1535, przebudowany 1702r.
95.	Piękna	38	dom drew. II poł. XIX w.
96.	Pl. 15-Stycznia/Radomska		kramy z ok. 1820r.
97.	Radomska	8/10/12	dom mur. poł. XIX w.
98.	Radomska	18	dom drew. lata 20-te XX w. (Kap. Judist. dla kobiet)
99.	Radomska	19	dom mur. I ćw. XX w.
100.	Radomska	20	dom mur. I ćw. XX w. (ok. 1920r.)
101.	Radomska	21	dom mur. IV ćw. XIX w.
102.	Radomska	25	dom mur. ok. 1900 r.
103.	Radomska	27	dom mur. lata 30-te XX w.
104.	Radomska	29	dom mur. IV ćw. XIX w.
105.	Radomska	50	dom mur. 1932r.
106.	Radomska	51-51a	dom mur. IV ćw. XIX w.
107.	Radomska	52	dom mur. XIX w.
108.	Radomska	54	dom drew. z 1918r.
109.	Radomska	57	dom mur. I-II ćw. XX w.
110.	Sienkiewicza	1	dom mur. I poł. XIX w.
111.	Sienkiewicza	32	dom drew. IV ćw. XIX w.
112.	Sosnowa	5	dom drew. II ćw. XX w.
113.	Sławna	2	dom drew. II poł. XIX w.
114.	Sławna	6	dom mur. z 1901r.
115.	Sławna	8	dom mur. lata 30-te XX w.
116.	Sławna	10	dom mur. z 1924r.
117.	Sławna	22-24	dom drew. IV ćw. XIX w. (1880r.)
118.	Topolowa	13	dom drew. IV ćw. XIX w.
119.	Warszawska		kapliczka, kamień, II ćw. XX w.
120.	Warszawska	1	dom mur. I ćw. XX w. (ok.1920r.)
121.	Warszawska	3	dom mur. I ćw. XX w. (ok.1920r.)
122.	Warszawska	4	dom mur. XIX w.
123.	Warszawska	5/7	dom drew. I ćw. XX w.
124.	Warszawska	17	dom mur. II ćw. XX w. (ok. 1930r.)

125.	Warszawska	27	dom drewn. z 1926r.
126.	Wiślana	12	budynek administr. w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
127.	Wiślana	12	stajnia czołowa z maneżem w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
128.	Wiślana	12	stajnia matek w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
129.	Wiślana	12	stajnia roczniaków w Państwowej Stadninie Koni, mur. 1922-24 r.
CMENTARZE			
1.	Aleksandrówka		cmentarz - I wojna światowa
2.	Brzeźnica		cmentarz przykościelny
3.	Chinów		cmentarz ewangelicko-augsburski
4.	Holandry Kuźmińskie		cmentarz ewangelicki
5.	Kociołki		Cmentarz wojenny I wojny światowej
6.	Kozienice		cmentarz rzymsko-katolicki
7.	Kozienice		cmentarz żydowski
8.	Ryczywół		cmentarz rzymsko-katolicki
9.	Stanisławice		cmentarz wojenny - I wojna światowa
10.	Świerże Górne		cmentarz wojenny - I wojna światowa
11.	Świerże Górne		cmentarz rzymsko-katolicki

Źródło: Opracowanie własne.

W celu przeprowadzenia prac remontowych, wymagających pozwolenia na budowę (przebudowa dachu, rozbudowa budynku) przy zabytku znajdującym się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy wystąpić z wnioskiem do Starostwa Powiatowego w Kozienicach. Pozwolenie na budowę zostanie wydane po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. W przypadku prac nie wymagających pozwolenia na budowę właściciel zabytku gminnego zgłasza prace do starostwa powiatowego, które zostają zaopiniowane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Na podstawie przeprowadzonej inwentaryzacji terenowej wysunięto następujące wnioski:

- Zabytki wpisane do rejestru zabytków nie budzą zastrzeżeń.
- W dobrym stanie zachowania znajdują się zespoły kościelne.
- Kapliczki przydrożne są w dobrym stanie.

- Zły lub bardzo zły stan techniczny cechuje część zabudowań wpisanych gminnej ewidencji zabytków gminy Kozienice, znajdujących się w centrum miasta.
- Część obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Kozienice wymaga zabiegów renowacyjnych.
- Niektóre obiekty w centrum miasta zatraciły swoją wartość kulturalną.

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego została przedstawiona poniżej.

Mocne strony:

- 1) zasób zabytków na terenie gminy, w tym wpisanych do rejestru zabytków;
- 2) zachowany układ urbanistyczny Kozienic,
- 3) obecność obiektów drewnianych stanowiących przykłady budownictwa regionalnego (osadnictwo olęderkie),
- 4) rozpoczęcie realizacji zadania związanego z rewitalizacją terenu zespołu Pałacowo – Parkowego;
- 5) kapliczki i krzyże przydrożne będące miejscami pamięci;
- 6) dobrze utrzymane zabytki architektury sakralnej, dzięki renowacjom i konserwacjom;
- 7) pozytywna rola kościołów i związków wyznaniowych w dziedzinie ochrony zabytków świadczących o bogatej historii miasta i gminy oraz regionu;
- 8) posiadanie Gminnej Ewidencji Zabytków;
- 9) działalność muzeum regionalnego;
- 10) środki w budżecie gminy na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami;
- 11) dobrze rozwinięta baza noclegowa;
- 12) położenie gminy sprzyjające rozwojowi turystyki, bliskość Warszawy;
- 13) działalność wydawnicza Urzędu Miasta;
- 14) działalność edukacyjna związana z dziedzictwem kulturowym realizowana na terenie gminy;
- 15) atrakcyjne i liczne obszary chronione;
- 16) bliskość kompleksu leśnego Puszczy Kozienickiej.

Słabe strony:

- 1) trudności z pozyskaniem środków finansowych na ochronę dziedzictwa kulturowego;
- 2) stopniowy zanik architektury drewnianej;
- 3) problem w dostosowaniu zabudowy tradycyjnej do współczesnych standardów;
- 4) liczne reklamy na budynkach w mieście, które wpływają negatywnie na odbiór wizualny zabytków;
- 5) występowanie zabytków, będących w złym stanie zachowania;
- 6) zaniedbania w zakresie stanu technicznego obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- 7) niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;

- 8) samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych.

Szanse:

- 1) wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego;
- 2) zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków;
- 3) pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków;
- 4) udział środków osób prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków;
- 5) inicjatywy edukacyjne dla mieszkańców miasta i gminy na temat wartości kulturowej zabytków, których są właścicielami oraz propagowanie pozytywnych rozwiązań zgodnych z zasadami sztuki konserwatorskiej;
- 6) wykorzystanie walorów przyrodniczych, kulturowych i dziedzictwa w zakresie budowy oferty turystyczno-rekreacyjnej;
- 7) rosnące zapotrzebowanie na turystykę, zwłaszcza rowerową;
- 8) zwiększenie ilości plenerowych imprez lokalnych, o charakterze historycznym jako element promocji i budowanie więzi lokalnych;
- 9) wykorzystanie Internetu do popularyzacji historii i tradycji regionalnych oraz ochrony zabytków;
- 10) Dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych,
- 11) Komplementarność z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Mazowieckiego.

Zagrożenia:

- 1) postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego na terenie miasta i gminy;
- 2) traktowanie przez niektórych właścicieli konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego jako problemu ograniczającego dysponowanie własnością prywatną;
- 3) niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych;
- 4) brak przepisów stymulujących (zachęt, wsparcia) dla prywatnych właścicieli obiektów;
- 5) podatność zabytków na zniszczenie (brak zabezpieczeń);
- 6) brak uregulowań prawnych dotyczących własności niektórych zabytków, wstrzymujących ich konserwację;
- 7) częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 8) samowole budowlane oraz niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych powodujące utratę walorów zabytkowych;
- 9) brak funduszy i koncepcji wykorzystania obiektów zabytkowych, powodujący ich degradację;
- 10) zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego;

11) zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększającą się liczbą pojazdów.

7. Stopień realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozenice na lata 2019-2022

Gmina Kozenice realizuje wiele działań i inicjatyw zarówno związanych z działaniami inwestycyjnymi jak i działalnością edukacyjną i promocją. Wykaz wybranych działań zrealizowanych w latach 2019-2022 przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 3. Stopień realizacji założeń kierunków działań w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kozenice na lata 2019-2022 (wybrane założenia).

Kierunek działania	Zakres zrealizowanych działań w latach 2019-2022
prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. W 2022r. – wykonano renowację krzyży nagrobnych na cmentarzu z okresu I wojny światowej w Świerżach Górnych (26 szt.). 2. W 2021 r. – wykonano renowację krzyży nagrobnych na cmentarzu z okresu I wojny światowej w Świerżach Górnych (35 szt.). 3. W roku 2021 wykonano rewaloryzację mogiły zbiorowej usytuowanej na terenie Cmentarza Parafialnego w Kozenicach. 4. W latach 2019-20202 realizowano zadania bieżące, polegające na utrzymaniu zieleni i infrastruktury towarzyszącej na terenach objętych ochroną konserwatorską na terenie Zespołu Pałacowo- Parkowego w Kozenicach (pielęgnacja drzew, krzewów i trawników, konserwacja elementów małej architektury). 5. W roku 2020 opracowano projekt przebudowy drogi dojazdowej na terenie Zespołu Pałacowo Parkowego wraz z wykonaniem odwodnienia i przebudową oświetlenia ulicznego. 6. W roku 2021 opracowano dokumentację projekt przebudowy i modernizacji Biblioteki Publicznej Gminy Kozenice przy ul. Jana Kochanowskiego. W roku 2022 wyłoniono wykonawcę do realizacji (inwestycja w trakcie). 7. W roku 2021 wykonano doszczelnienie pobocznic oraz przyległych fragmentów płyty dennej fontanny w zespole Pałacowo Parkowym w Kozenicach. 8. W roku 2022 rozpoczęto realizację zadania związanego z rewitalizacją

Kierunek działania	Zakres zrealizowanych działań w latach 2019-2022
	terenu zespołu Pałacowo – Parkowego (realizacja w latach 2022-2024).
wspieranie rozwoju muzeum regionalnego	<p>Działanie było realizowane w latach 2019-2022 w trybie ciągłym.</p> <p>Ilość wystaw w analizowanych latach:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 2019 r. 4, - 2020 r. – 8, - 2021 r. – 11, - 2022 r. – 13 (stan na 27.10.2022). <p>Ilość muzealiów w poz. Inwentarzowych w analizowanych latach:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 2019 r. 4748 poz., - 2020 r. – 4815 poz., - 2021 r. – 4843 poz., - 2022 r. - w trakcie pozyskiwania, na dz. 27.10.2022 MRK pozyskało 4 obiekty. <p>Pozyskane w omawianym okresie muzealia mają głównie charakter historyczny, a część z nich zasilifa kolekcję obiektów etnograficznych i kolekcję dzieł sztuki. Zostały one pozyskane w drodze kupna lub darowizn.</p>
dofinansowanie na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach nieruchomych niebędących własnością gminy	<p>Uchwałą Nr XVII/209/2020 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 6 lutego 2020 r. w sprawie przyznania dotacji Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Świętego Krzyża w Kozienicach w Gminie Kozienice na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków- Gmina Kozienice udzieliła dotacji celowej w kwocie 157 149,72 złotych Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Świętego Krzyża z przeznaczeniem na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków pod numerem 46/B decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Radomiu z dnia 14 lutego 1986 r., stanowiących wystrój i wyposażenie wnętrza kościoła parafialnego</p>

Kierunek działania	Zakres zrealizowanych działań w latach 2019-2022
	<p>wpisanego do rejestru zabytków pod numerem 277/A/84 decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Radomiu z dnia 27 grudnia 1984 r. Prace na które została przyznana dotacja obejmowały: prace konserwatorskie ołtarza głównego, dwóch ołtarzy przyfiltrowych z nawy p.w. Przemienienia Pańskiego i św. Franciszka oraz ambony kościoła parafialnego – etap I.</p> <p>Uchwałą Nr XLIV/519/2022 Rady Miejskiej w Kozienicach z dnia 24 lutego 2022 r. w sprawie przyznania dotacji Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Świętego Krzyża w Kozienicach w Gminie Kozienice na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków- Gmina Kozienice udzieliła dotacji celowej w kwocie 74 000,00 złotych Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Świętego Krzyża z przeznaczeniem na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa mazowieckiego decyzją nr 1259/2017 MWKZ z dnia 3 października 2017 r., t.j. strop kasetonowy z 1964 r. z kościoła parafialnego p.w. Świętego Krzyża w Kozienicach wpisane do rejestru zabytków pod numerem 277/A/84 decyzją WKZ w Radomiu z dnia 27 grudnia 1984 r. Dotacja obejmuje prace konserwatorskie przy stropie kasetonowym – etap II, nawa główna.</p>
<p>edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym</p>	<p>Na podstawie zawartej w dniu 17 kwietnia 2019 r. umowy o realizację zadania publicznego nr PK.524.K.7.2019, ww. organizacja w okresie od dnia 1 kwietnia 2019 roku do dnia 15 grudnia 2019 roku Kozienickie Stowarzyszenie Rekonstrukcji Historycznych. przystąpiło do realizacji zadania publicznego. Głównym rezultatem mierzalnym i trwałym było opracowanie i ustawienie trzech tablic nawiązujących treścią i grafiką do historii społeczności napływowej na terenie Gminy Kozienice, tzw. Olędrów, czyli osadników z zachodniej Europy, którzy od końca XVII w. napływali na te tereny. Olędrzy przez dziesięciolecia wywierali znaczny wpływ na lokalną gospodarkę oraz rozwój społeczny gminy. Jedynymi śladami po nich na terenie gminy są trzy cmentarze ewangeliczne, w tym jeden wpisany do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to cmentarze</p>

Kierunek działania	Zakres zrealizowanych działań w latach 2019-2022
	<p>w Chinowie, Holendrach Kuźmińskich i w Kozienicach (tzw. „Śmigiel”). Dzięki realizacji zadania sfinansowanego przez Gminę Kozienice udało się ustawić tablice w okolicy tych miejsc. Na podstawie dostępnych materiałów źródłowych i ikonograficznych wytypowany dostawca wykonał projekt graficzny tablic.</p> <p>W analizowanych latach wykonywane było zadanie publiczne pn. „Zabytkowo i klockowo! – Kościół pw. Św. Krzyża w Kozienicach – warsztaty architektury sakralnej Gminy Kozienice dla dzieci”. Podstawową potrzebą realizacji projektu była zbyt mała świadomość posiadanego dorobku kulturowego, wynikająca z braku edukacji regionalnej w jednostkach oświatowych, skutkująca znajomością wśród uczniów zabytków Krakowa, Warszawy lub innych większych miast Polski, przy jednoczesnym braku wiedzy o dziedzictwie lokalnym. W związku z powyższym proponowane do wykonania zadanie miało polegać na zapoznaniu dzieci trzech szkół podstawowych Gminy Kozienice z dziedzictwem regionalnym, jakie stanowi zabytek architektoniczny – kościół parafialny pw. Św. Krzyża w Kozienicach. Podczas realizacji projektu uczestnicy, wykorzystując klocki Lego, mieli budować zespołowo w trakcie warsztatów model budowli – makietę, w oparciu o instrukcje dostarczone przez organizatorów.</p> <p>Zgodnie z harmonogramem odbyło się sześć warsztatów (po dwa spotkania w każdej ze szkół uczestniczących w omawianym projekcie): w dniu 25 września 2019 roku w Publicznej Szkole Podstawowej Nr 1 z Oddziałami Integracyjnymi im. Urszuli Kochanowskiej w Kozienicach, w dniu 26 września 2019 roku w Publicznej Szkole Podstawowej Nr 2 im. Króla Zygmunta Starego w Kozienicach, w dniu 27 września 2019 roku w Publicznej Szkole Podstawowej Nr 4 im. Jana Pawła II w Kozienicach. Uczestnikami były dzieci z klas I-VI, w łącznej liczbie 84 osób. Warsztaty zrealizowano zgodnie z harmonogramem, a poprzez zbudowanie modelu budowli, dzieci biorące udział w zajęciach mogły poznać sakralny zabytek architektoniczny miasta.</p> <p>W dniu 20 maja 2019 r. pomiędzy Gminą Kozienice a Towarzystwem Miłośników Ziemi Kozienickiej, organizacja w okresie od dnia 1 kwietnia 2019 roku do dnia 15 grudnia 2019 roku przystąpiła do realizacji zadania</p>

Kierunek działania	Zakres zrealizowanych działań w latach 2019-2022
	<p>publicznego.</p> <p>Opracowano i wydrukowano po 800 egzemplarzy kolejnych: XXXVI i XXXVII numerów periodyku „Ziemia Kozienicka”, poruszającego tematykę lokalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego. Ponadto opracowano i wydrukowano 500 egzemplarzy publikacji „Kozienickie opowieści. Cz. III” nieżyjącego już autora, kozienickiego twórcy i regionalisty Janusza Karasia. Oprócz tego Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienickiej aktywnie włączyło się w organizację wydarzeń związanych z 470-leciem nadania praw miejskich Kozienicom. W ramach tego przedsięwzięcia TMZK zorganizowało sesję popularno-naukową. Sesja z okazji 470. rocznicy lokacji miasta Kozienice odbyła się w dniu 14 grudnia 2019 r. w sali kameralnej Centrum Kulturalno-Artystycznego w Kozienicach.</p> <p>W roku 2020 Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienickiej kontynuowało współpracę wydawniczą z Gminą Kozienice w ramach realizacji zadań publicznych. Po zaakceptowaniu oferty konkursowej, TMZK przystąpiło do wykonywania działań, zgodnie z zawartą na okres 1 lipca – 15 grudnia 2020 roku umową nr PK.524.K.5.2020. Opracowano i wydrukowano 800 egzemplarzy XXXVIII numeru periodyku „Ziemia Kozienicka”, poruszającego ważne dla lokalnej społeczności tematy historyczne. Ponadto przygotowano do druku i przedrukowano 2000 egz. książeczki dla dzieci i młodzieży pt. „Kozienicka baśń”, autorstwa Dariusza Szewca z rysunkami Jarosława Majewskiego. „Kozienicka baśń” to 21- stronicowa książeczka, której pierwsze wydanie odbyło się w 2004 roku. Ponieważ cieszyła się dużym zainteresowaniem, głównie lokalnych czytelników, od kilku lat nie była dostępna.</p> <p>Także w roku 2021 Towarzystwo Miłośników Ziemi Kozienickiej kontynuowało współpracę wydawniczą z Gminą Kozienice w ramach realizacji zadania publicznego. Po zaakceptowaniu oferty konkursowej, TMZK przystąpiło do wykonywania działań zgodnie z umową PK.524.K.8.2021 obowiązującą od 12 kwietnia 2021 do 30 października 2021 roku. Stowarzyszenie opracowało i wydrukowało 600 egzemplarzy publikacji pt. „Fragmenty wspomnień z pracy nauczyciela w szkole podstawowej</p>

Kierunek działania	Zakres zrealizowanych działań w latach 2019-2022
	<p>w Kozienicach z lat 1922-1956". Była to opracowana jedna z prac historycznych Stefana Janeczka – nieżyjącego już kozienickiego nauczyciela, regionalisty, który w latach swojej działalności opracował kilka prac historycznych pozostających do tej pory w postaci maszynopisu.</p> <p>Stowarzyszenie Przystanek Inicjatywa zgodnie z umową nr PK.524.K.14.2021 podjęło się realizacji zadania pod tytułem: „Popularyzacja wiedzy o historii, tradycji i Kultury Gminy Kozenice poprzez organizowanie konferencji, sympozjów, konkursów, warsztatów i działalność wydawniczą – KOZIENICE PANORAMA HISTORII”. Zadanie realizowane było od 12 kwietnia do dnia 15 grudnia 2021 roku, w wyniku którego powstał Baner - KOZIENICKA PANORAMA HISTORII przedstawiający dzieje miasta i terenów dzisiejszej gminy Kozenice. Baner został zawieszony na ogrodzeniu zespołu parkowo-pałacowego w Kozienicach.</p>

8. Założenia programowe

8.1. Priorytety programu opieki

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Kozenice będzie realizowany dla poniższych priorytetów:

- 1) rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i gminy;
- 2) zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego;
- 3) badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej;
- 4) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków.

8.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

Gmina Kozenice zakłada kontynuację kierunków i celów działań wyznaczonych na lata 2019-2022.

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów zostały określone długofalowe kierunki działań wraz z proponowanymi zadaniami.

Dla priorytetu pierwszego (rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i gminy):

- 1) zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania:
  - a) prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy,
  - b) opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych,
  - c) podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy,
  - d) rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (parków, cmentarzy),
  - e) rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji;
- 2) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne:
  - a) określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych,
  - b) wyeksponowanie zabytków dla celów turystycznych,
  - c) ustalenie liczby obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków i nieposiadających, tzw. „błękitnej tarczy” czyli specjalnego oznaczenia informującego, że dany obiekt jest zabytkiem,
  - d) prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni;
- 3) podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami:
  - a) współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną,
  - b) wspieranie rozwoju muzeum regionalnego,

Dla priorytetu drugiego (zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego):

- 1) zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni:
  - a) opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów z dużą ilością zabytków,
  - b) konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną,
  - c) aktualizacja Studium Uwarunkowań Przestrzennych i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego,
  - d) włączenie zagadnienia ochrony historycznego układu przestrzennego dawnego miasta Kozielnice do dokumentów planistycznych zagospodarowania przestrzennego.
- 2) podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska.

Dla priorytetu trzeciego (badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej):

- 1) szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy:
  - a) udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy poprzez, np. utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego,
  - b) opracowanie aktualnej mapy zabytków gminy jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do najważniejszych elementów dziedzictwa kulturowego;
- 2) edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym:
  - a) organizowanie szkoleń i wystaw związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
  - b) wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
- 3) specjalistyczne rozpoznawanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym:
  - a) prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków,
  - b) finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych,
  - c) Wyłączanie z GEZ w przypadku np. zniszczenia zabytku, utraty wartości zabytkowych i wydawanie stosownych uchwał w tych sprawach,
  - d) Włączanie do GEZ nowych obiektów zabytkowych, które zostaną uznane za wartościowe np. kapliczki, figury, krzyże przydrożne, obiekty architektury itp.,
  - e) Dokonywanie przeglądów obiektów z gminnej ewidencji zabytków z udziałem pracowników urzędu konserwatorskiego.

Dla priorytetu czwartego (określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków):

- 1) uzgodnienie wspólnych działań związanych z uświadamianiem prawnym właścicieli obiektów zabytkowych:
  - a) wyjaśnienie uregulowań prawnych dotyczących własności niektórych zabytków,
  - b) współpraca instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami;
- 2) opracowanie planu systematycznych kontroli, stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych:
  - a) dofinansowanie na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach nieruchomych niebędących własnością gminy,
  - b) podejmowanie interwencji wobec niszczonych (i degradowanych niewłaściwym użytkowaniem) obiektów zabytkowych,
  - c) walka z samowolami budowlanymi, poprzez np. popularyzację dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach.

9. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Gminnym Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Kozienice* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa, powiatu i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

10. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Kozienice po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Burmistrz będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Miejskiej.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;

- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiadającymi za zabytki.

11. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840, ze zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczane na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach. Karom pieniężnym podlegać mogą osoby, które bez uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub niezgodnie z zakresem określonym w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków) wykonują np.: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru. Kary pieniężne, nakładane są przez organy ochrony zabytków.

Wpływami do Funduszu mogą też być zasądzenia przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczane są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla gminy Kozenice w latach 2023-2026 przedstawiono w poniższej tabeli. Zaznaczyć należy, iż są to wybrane źródła możliwości pozyskania dofinansowania.

Tabela 4. Wybór możliwości pozyskania dofinansowania działań ujętych w Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2023 – 2026 dla Gminy Kozenice.

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
<p>Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego</p>	<p>– Ochrona zabytków</p> <p>Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.</p> <p>Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.</p> <p>O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym</p>

zarządzie.

– Ochrona zabytków archeologicznych

Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

– Kultura Ludowa i tradycyjna

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców

w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami.

O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

– Wspieranie działań muzealnych

Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych.

O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

– Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju

Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającej w szczególności na

	<p>zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyzmu; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej.</p> <p>– Kultura dostępna</p> <p>Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno - mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.</p>
<p>Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków</p>	<p>Środki Mazowieckiego Konserwatora Zabytków przeznaczone są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa mazowieckiego.</p> <p>Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek</p>

	<p>w trwałym zarządzie.</p> <p>Szczegółowe informacje dotyczące terminów składania wniosków; wyszczególnienie rodzaju dokumentacji, prac oraz materiałów, na które może zostać udzielona dotacja; wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są na stronie internetowej:</p> <p>https://bip.mwz.pl/dokument/43</p>
<p>Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny</p>	<p>Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki).</p> <p>O dofinansowanie mogą ubiegać się kościoły i inne związki wyznaniowe posiadające uregulowany status prawny w Polsce.</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny</p>
<p>Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych</p>	<p>Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier.</p> <p>Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.pfron.org.pl/</p>

<p>Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027</p>	<p>W Programie wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.</p> <p>Wsparciem w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/fundusze-europejskie-na-infrastrukture-klimat-srodowisko/zalozenia-programu/</p>
<p>Program Regionalny: Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027</p>	<p>Projekt programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 został przekazany do Komisji Europejskiej i jest na etapie weryfikacji.</p> <p>Można wskazać dwa główne cele projektu Programu, które są związane z obszarem ochrony zabytków:</p> <p>Priorytet V - Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu</p> <p>- Cel szczegółowy 4(vi) wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych -alokacja dla RWS – 11 000 000 EUR:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej, • rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury i kreatywnych • turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych).

Główne grupy docelowe:

- mieszkańcy województwa mazowieckiego,
- JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD),
- jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- przedsiębiorstwa,
- instytucje kultury (szkoły artystyczne, uczelnie artystyczne, teatry, zespoły artystyczne, galerie, biblioteki, centra kultury),
- instytucje edukacyjne, uczelnie.

Priorytet IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim.

Cel szczegółowy 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich

CS 5 (i) będzie osiągnięty poprzez realizację na terenach miast i ich obszarów funkcjonalnych typów projektów:

- Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego;
- Rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Główne grupy docelowe:

- mieszkańcy WM, w tym głównie z obszarów wskazanych do rewitalizacji,
- JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD),
- jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- przedsiębiorstwa,
- instytucje kultury,
- spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe,

	<ul style="list-style-type: none"> • instytucje edukacyjne, uczelnie. <p>Cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie</p> <p>CS 5(ii) będzie osiągnięty poprzez realizację typów projektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego; • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych. <p>Główne grupy docelowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mieszkańcy WM, w tym głównie z obszarów wskazanych do rewitalizacji, • JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD), • jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną, • organizacje pozarządowe, • kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, • przedsiębiorstwa, • instytucje kultury, • spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, • instytucje edukacyjne, uczelnie. <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.funduszedlamazowska.eu/fundusze-europejskie-na-lata-2021_2027/</p>
<p style="text-align: center;">Fundusz Termomodernizacji i Remontów (BGK)</p>	<p>Podstawowym celem Funduszu Termomodernizacji i Remontów jest pomoc finansowa dla inwestorów realizujących przedsięwzięcia termomodernizacyjne i remontowe oraz wypłata rekompensat dla właścicieli budynków mieszkalnych, w których były lokale kwaterunkowe.</p> <p>W przypadku obiektów zabytkowych możliwe jest uzyskanie premii remontowej stanowiącej 60% kosztów przedsięwzięcia remontowego.</p> <p>Beneficjentem premii remontowej są właściciele lub zarządcy</p>

	<p>budynków wielorodzinnych, których użytkowanie rozpoczęto:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przed dniem 14 sierpnia 1961 r. lub co najmniej 20 lat przed dniem złożenia wniosku o premię remontową do banku kredytującego oraz • budynek ten należy do społecznej inicjatywy mieszkaniowej lub towarzystwa budownictwa społecznego; • budynek ten został wybudowany przy wykorzystaniu kredytu udzielonego przez BGK na podstawie wniosków o kredyt złożonych do dnia 30 września 2009 r. lub przy wykorzystaniu finansowania zwrotnego w rozumieniu ustawy z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego <p>bez względu na status prawny, z wyłączeniem jednostek budżetowych i samorządowych zakładów budżetowych.</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony:</p> <p>https://www.bgk.pl/podmioty-ryнку-mieszkaniowego/modernizacja-i-rewitalizacja/premia-remontowa-z-funduszu-termomodernizacji-i-remontow/?gclid=Cj0KCQjwjaYBhDIARIsAO8Pke0Bc9zj_SXOzpDG7-pyqS0tQjEU2wf4z-NAibrbbOxX50gy_mYuPM8aAk8uEALw_wcB</p>
<p>Finansowanie z fundacji</p>	<p>Możliwość pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze stron:</p> <p>https://www.fundacjalotto.pl/ http://fundacjakghm.pl/ https://fundacja.pgnig.pl/ https://fundacja.orange.pl/ https://fundacja.santander.pl/ https://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/index.htm https://www.fundacjapkobp.pl/ https://www.pekao.com.pl/o-banku/odpowiedzialnosc-</p>

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. 2018 poz. 2067 ze zm.) dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

12. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami na lata 2023-2026 dla Gminy Koziencice*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

13. Spis tabel

TABELA 1. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY KOZIENICE.....	47
TABELA 2. WYKAZ ZABYTKÓW WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW NA TERENIE GMINY KOZIENICE (PO WERYFIKACJI TERENOWEJ W 2022 R.).....	55
TABELA 3. STOPIEŃ REALIZACJI ZAŁOŻEŃ KIERUNKÓW DZIAŁAŃ W RAMACH GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KOZIENICE NA LATA 2019-2022 (WYBRANE ZAŁOŻENIA).....	62
TABELA 4. WYBÓR MOŻLIWOŚCI POZYSKANIA DOFINANSOWANIA DZIAŁAŃ UJĘTYCH W PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023 – 2026 DLA GMINY KOZIENICE.....	72

PRZEWODNICZĄCY RADY

 mgr Rafał Sucherman

